

Ярино, вогнику мій
Ярослава Дегтяренко

Ярина мріяла про весілля з молодим козаком Данилом Лозицьким. Та закоханих розділила доля: Ярина потрапила до татарського улусу, ставши невіільницею. Мурза Аяз-бей, давній ворог Данила, закохується в цю горду русинку і ладен на все заради неї. Ярина теж має почуття до Аяз-бея... На жаль, Ярину продають до Бахчисарайського гарему. Довкола дивовижної рабині, яку нарікають Вогником, плетуться інтриги, а в кожному закутку палацу чатує смертельна небезпека. Аяз-бей і Данило обидва прагнуть звільнити Ярину, але вогонь її кохання зігріє серце лише одного з них.

Ярослава Дегтяренко

Ярино, вогнику мій

Розділ 1

Ярина та Ярема

Дітей не відлякнеш суворістю, вони не переносять тільки брехні.

Л. М. Толстой

Одного дня до пана Станіслава Черевковського, березанського сотника Переяславського полку, дійшла звістка, що його єдиний син Андрій помер. Старий сприйняв новину байдуже. Лише замовив панахиду.

Станіслав давно викреслив сина зі свого життя, бо той одружився з незаможною сиротою! Звісно, що таке не могло влаштувати Станіслава. Він був не знатного походження, проте заможний, тому хотів мати багату невістку і впливових родичів. От і поставив питання руба: не дасть благословення на цей шлюб. Проте Андруся це не зупинило, він обвінчався з коханою та пішов із нею шукати щастя на чужині.

І нині впертість Черевковського обернулася бідом: Андрій служив гайдуком в одного шляхтича, який, затіявши сварку з сусідом, загинув разом зі своїми охоронцями. А ще доброзичливці розповіли сотникові, що його невістка та онуки животіють у злиднях, тож йому варто забрати до себе єдину рідню. Але Станіслав лише зневажливо скривився. «І пальцем не поворухну задля цієї злидоти! Через неї я втратив сина», – думав старий пізно ввечері, на самоті випивши чарку за упокій душі Андрія.

На жаль, Станіслав був не позбавлений пороків. Рано овдовівши, він не поспішав одружуватися вдруге і, вміло користуючись своєю чарівливістю, заводив собі полюбовниць. Сусіди, чудово обізнані про інтимні справи сотника, лише нишком лихословили за його спиною. Але відверто висловити свій осуд ніхто не наважувався – Станіслав був жорстокий і мстивий.

Минуло майже три роки після смерті сина, коли Черевковський дізнався про смерть невістки. Що коїлось у душі Станіслава всі ці роки, чи сумував він

за єдиним сином, чи ні, було відомо хіба що парафіяльному священикові. Але тепер старий вирішив-таки забрати онуків до себе. І через два тижні джури привезли до Березані семирічних хлопчика і дівчинку.

Побачивши онуків, Станіслав був вражений. Але не тим, що діти були худі й недоглянуті, а їхній одяг майже перетворився на лахміття. А тим, що вони виявилися близнюками. Та ще й рудими, як покійна невістка! Старий приголомшено дивився на два абсолютно однакових личка з великими очима відтінку соковитої зелені. І жодного теплового почуття онуки, які нагадували занедбаних кошенят, у ньому не викликали.

Діти, що було незвично, дивилися на свого суворого діда без остраху. А коли той пройшовся кімнатою, вони насторожено стежили за ним, повертаючи голівки, немов не чекали добра від цього ставного чоловіка з красивим обличчям і сивим волоссям.

– Назвіть ваші імена, – холодно звелів Станіслав.

– Ярема та Ярина, – спокійно сказав хлопчик, не випускаючи худеньку ручку сестри зі своєї долоні. – А тебе як звати? – запитав він з дитячою безпосередністю, у якій дідові вчулася прихована насмішка. Адже досі близнюки не знали про те, що мають рідного діда – мати ніколи не розповідала про нього.

– А ти, внучку, нахаба! – відповів Станіслав. – Надалі думай, як зі мною говориш! Бо доведеться навчити тебе шанобливості.

– Тільки спробуй образити мого брата! – вигукнула Ярина, блиснувши оченятами.

– Пффф! Теж мені захисниця! А силюньки маєш багато, онучко? – глузливо відповів дід. – Насте! – покликав він свою куховарку і, коли та з'явилася, наказав: – Відведи цих здихлят у лазню й ретельно вимий – щоб жодної воші на них не залишилося, а потім перевдягни! Бо старці краще за них одягнені!

– Що ти, Станіславе! Нема у них вошей! Чи ж годиться таке про рідних онуків говорити? – обурилася Настя.

Таке вільне поводження служниці з паном пояснювалося просто: Настя була черговою коханкою Станіслава. Де він її знайшов і чому вона погодилася з ним жити невінчанкою, не знав ніхто. Сама Настя зовсім не бентежилася своїм становищем, бо природа забула наділити її великим розумом і гідністю, натомість щедро відмірявши краси, доброти і простодушності. Тому жінка одразу розчулилася, побачивши дітей.

– Ой, які славні! – защебетала вона. – Тільки худенькі! Нічого – я це виправлю! Ходімо зі мною, крихітки!

Але діти й з місця не зрушили.

– Ну, чого ж ви, кошенятка? Ходімо! – знову ласкаво покликала жінка і простягла руку дівчинці.

Ярина подивилася на брата, наче питаючи схвалення, а потім вклала маленьку долоньку в м'яку, білу долоню жінки та слухняно пішла з нею, а Ярема насторожено зиркнув на діда і попрямував слідом. Станіслав ледь не сплюнув – онуки викликали у нього огиду. Занадто вже вони були схожі на невістку! «Через їхню матусю я втратив сина! І чому ці вилупки не поздихали слідом за нею?! Тоді мені не треба було б з ними морочитися», – зі злістю думав Станіслав, уже шкодуючи про своє милосердя. «Гаразд! Усе,

що стається – на краще. Подивлюся ще, що з них виросте!» – зрештою вирішив він.

Увечері ретельно вимиті й перевдягнені у все нове близнюки сиділи за столом разом з дідом, із великим апетитом їли кашу, жадібно запиваючи її парним молоком і прищмокуючи від задоволення. До цього вони жили у бідних людей, і не завжди вдавалося не те що ласощів скуштувати, а навіть поїсти вдосталь, а тут така смакота! Джури й Настя, які теж вечеряли зі своїм паном за одним столом, із жалістю поглядали на дітей. Але Станіслав жалю не відчував і навіть ложку відклав, гидливо дивлячись на онуків. «Як голодні звірята! Якби поставити миски на підлогу, то, мабуть, стали б на карачки і почали хлебтати!» – думав він, хоча й знав, що онукам жилося не ситно.

Того вечора Станіслав так і не торкнувся до страв. Зате близнюки, наївшись досхочу, почали куняти прямо за столом. Тоді дбайлива Настя відвела дітей до спальні, де вклала їх у ліжко. Вона розчулено дивилася, як сонні дітлахи обнялися худими ручками, тісно притулившись одне до одного. Вочевидь, близнюків пов'язувала сильна любов. Насті стало невимовно шкода цих двох сиріт, чие життя було таким гірким. Та ще й обурювала неприязнь до них рідного діда. Настя не здогадувалася, що ненависть до невістки Станіслав переніс на дітей. А вкладаючись зі своїм коханцем спати, простодушна жінка відверто запитала:

– Чому ти, мій голубе, такий неприязний до своїх онуків?

– А тобі що до того? – буркнув Станіслав. – Вони що, скаржилися? От нахаби! Замість того, щоб бути вдячними мені за прихисток, вони ще й комизяться!

– Не скаржилися вони! Я сама помітила. Це ж твої онуки, коханий, тож будь добрішим до них!

– Ти що, повчати мене будеш? Не твоє це діло!

– Ах, ось ти як!? – і обурена Настя повернулася до коханця спиною, твердо відкинувши всі його спроби до примирення.

Наступного дня Станіслав, сердитий через учорашню сварку з Настею, ледь стримувався, щоб не зігнати досаду на онуках. Ярема та Ярина це помітили і не могли второпати, чим дід незадоволений.

Після смерті матері дітей забрали до себе сусіди. Чужі люди тепло ставилися до сиріт і зі щирим жалем розпрощалися з ними. Ярема та Ярина сподівалися, що дід любитиме їх, якщо забрав до себе. Адже він їхня єдина рідна людина! Та даремно вони намагалися заслужити прихильність діда – він звертав на них уваги не більше, ніж на собак, що плутаються під ногами. Станіслав не помічав, що його байдужість поступово вбивала надію в дитячих душах.

Зараз він докладав зусиль, аби помиритися зі своєю куховаркою, і скоро був помилуваний – добродушна Настя не могла довго на когось ображатися. Тим паче на свого Станіслава! Тому ввечері сотник у піднесеному настрої вкладався спати, передчуваючи приємні наслідки примирення.

– Настуню, ну довго ще ти там? – нетерпляче запитав Станіслав, розвалившись на перині, коли двері раптово відчинилися і на порозі з'явилася Яринка в білій сорочечці. Станіслав здивовано витріщив на онуку очі, а вона підбігла до нього й видерлася на ліжко.

– Чому ти не обнімаєш нас? Мама завжди нас обнімала і цілувала. Обніми мене! Ти ж мій дідусь! – із надією в голосі попросила Ярина.

– Забирайся звідси! – Станіслав безцеремонно зіпхнув онуку з ліжка. – І наступного разу стукай у двері!

Перше, що побачив Черевковський у великих очах дитини, було здивування, потім у них промайнула образа, яка змінилася на гнів. Дівчинка мовчки вибігла з кімнати.

– І двері за собою зачини! – гукнув він їй навздогін.

– Ну ти й свиня! – гнівно вигукнула Настя та попрямувала до дверей.

– А ти куди? – здивувався Станіслав.

– Подалі від тебе, злостивцю! – ідко відповіла жінка, грюкнувши дверима.

Яринка прибігла до їхньої з братом кімнатки, застрибнула на ліжко і стислася у грудочку під ковдрою.

– Вигнав? – лаконічно запитав її брат, присівши поруч.

– Так! – зі сльозами вигукнула дівчинка.

Ярема зітхнув. Згадався йому похорон батька і те, як мати, ридаючи та обнімаючи його, говорила: «Синочку, тепер ти у нас з Яринкою один захисник залишився, рости швидше!» Ця сцена навіки закарбувалася у пам'яті Яреми. «Присягаюся, що завжди буду захищати Яринку! Вона одна у мене залишилася!» – пообіцяв сам собі маленький хлопчик, міцно обнявши сестру, коли до кімнати увійшла Настя. «Ану посунься, кошенятка. Я з вами буду спати», – сказала жінка, примощуючись скраєчку. Усе ще схлипуючи, Яринка притулилася до неї, Ярема теж ближче підсунувся до сестри, а Настя погладила їх по голівках, лагідно прошепотівши: «Спіть, мої горобчики».

Після цього Станіслав став до онуків лагідніший. Але вже було пізно. Коханка, звичайно, йому пробачила, а онуки поводитися відчужено, хоч і чемно.

Узагалі близнюки виявилися вельми гордими дітьми. І пустотливими. Вони були нерозлучні й завжди гралися разом, немов були одним цілим. І зуміли постояти за себе перед сусідськими дітлахами, які спробували було їх ображати.

Станіслав потайки спостерігав за онуками і, помітивши їхню гордовитість, втішився цим. «Моя кров!» – задоволено подумав він, міркуючи, що ж із ними робити далі. З Яринкою йому було зрозуміло: як підросте, то віддасть її заміж, а поки нехай із нею Настя бавиться. А ось над майбутньою долею Яреми сотник потроху задумувався – хоч як, але це спадкоємець! Зрештою Станіслав вирішив, що дасть онукові освіту, а поки зайнявся тим, що почав учити його володіти шаблею і їздити верхи.

Ось так він і з'ясував, що онуки досі не хрещені.[1 – До початку Хмельниччини релігійний гніт католиків та уніатів над православними досяг свого апогею. Відомі випадки, що примусово зачинялися православні церкви, заборонялося здійснювати обряди або за них встановлювалася непомірна плата, тому подружжя було змушене жити невінчаним, а діти – нехрещеними, небіжчиків ховали невідспіваними. (Тут і далі примітки авт., якщо не зазначено інше.)] Виявляється, його син жив настільки бідно, що не мав грошей заплатити за обряд.

Тоді Станіслав вирішив охрестити онуків. Хрещену матір він знайшов швидко, а хрещеним обрав свого давнього приятеля – низового козака Петра Дубченка на прізвисько Вип'ю бочку.

Вони дружили з дитинства, хоча Петро був сином бідної вдови, а Станіслав – сином заможного купця. Їхні долі склалися по-різному: Станіслав став сотником, а Петро ще в молодості подався на Низ[2 – Низ – інакше Запорожжя, друга назва місцевості за Дніпровськими порогами, де розташовувалася Запорозька Січ.] простим козаком. Але свою дитячу дружбу вони зберегли та пронесли крізь роки.

Дубченко, звичайно, не відмовився і швидко прибув у Березань. Ярина з Яремою, побачивши старого козака з суворим виразом обличчя, трохи злякалися, але не виявили цього ніяк, а Петро, хмурячись, дивився на них, а потім скрушно похитав головою. Він неодноразово докоряв приятелеві, що гріх так чинити з ріднею. Але Станіслав був неймовірно впертий і не бажав нічого чути. А нині Петрове серце, невразливе від суворого життя, наче на шматки розривалося – йому було безмежно шкода цих дітей.

Станіслав уважно спостерігав за другом та внуками і задоволено відзначив, що вони так само холодно ставляться до майбутнього хрещеного, як і до нього. І якою ж була його досада, коли вже до вечора Петро порозумівся з дітьми і вони весело щебетали біля нього! А якою була злість, коли пізніше стомлені онуки поснули біля свого хрещеного батька! Станіслав роздратовано спостерігав, як замислений Петро ніжно обнімає заснулу в нього на руках Яринку і лагідно гладить руду голову Яреми, яку той поклав йому на коліно.

– Подобаються? – глузливо запитав він, кивнувши на онуків.

– Ти що, ревнуєш, Станіславе? – здивувався Петро.

– Я? Чого б це мені ревнувати?

– Та того, що не горнутья до тебе твої онуки. Гадаєш, не бачу? Ти сам у цьому винен! Ти з такою злістю на них дивишся, що я не второпаю, навіщо ти взагалі взяв їх до себе, якщо вони тобі такі ненависні?!

– Не вони, а їхня мати! – буркнув Станіслав. – Через неї все моє життя пішло шкереберть! Тепер ще ці двоє нахлібників звалилися на мою сиву голову!

– Станіславе, ти дурень під саму зав'язку! – неголосно відповів Петро. – Тобі Бог таке щастя дав – сина й онуків, а ти сам його від себе відштовхнув! Я своє життя прожив, наче вечір у шинку прогуляв – нікого в мене на білому світі немає. І тепер ці двоє діток – мої! Вони мені і за сина, і за дочку будуть. Мені тепер є заради кого жити. А у тебе все це було! Сина ти занастив, а тепер мстишся онукам за власну дурість.

Але Станіслав тільки зневажливо скривився й вийшов зі світлиці. Петро важко зітхнув і міцніше обійняв сплячу Ярину, обережно поцілував у маленький лоб, а другою рукою погладив Ярему по худенькому плечу.

З тих пір Дубченко два рази на рік приїжджав провідувати хрещеників, чим викликав досаду у їхнього діда. Станіслав сам не міг зрозуміти, що саме його дратує у стосунках Петра і близнюків – чи те, що онуки полюбили хрещеного всією душею, чи те, що ним, Станіславом, обое нехтували. Ні, Ярина і Ярема поводитися чемно, слухалися його, але не було у їхніх поглядах та словах тієї душевної теплоти, яка властива рідним людям – обое говорили з ним холодно, немов із чужим.

А Петро душі не чув у близнюках і в кожен свій приїзд привозив їм подарунки, на які не шкодував грошей. А одного разу він подарував Яремі породистого жеребця.

– Ти ж майбутній козак! – говорив Петро, зачаровано дивлячись на ширу радість похресника. – А який же козак без коня?

Поруч почувся схлип. Дубченко озирнувся і побачив Ярину, яка ледь стримувалася, щоб не заплакати вголос.

– Ярино! Золотко мое! Що сталося, доню? Хто тебе образив? – здивувався Петро, обнімаючи її за плечі. Але дівчинка мовчала, відверталася, а потім вирвалася з його рук і втекла.

– Що це з нею? – здивувався старий, дивлячись то на Станіслава, то на Настю.

– Яринці теж коня захотілося, – зніяковіло відповіла жінка. – Вона мені про це сказала, коли ми сюди йшли. Хоч я їй і говорила, що негоже це для дівчинки. І от уже вперте таке – усе одно розревілося!

Станіслав тільки хмикнув – йому було байдуже до смутку онуки. Лише мовив, захоплено роздивляючись коня:

– Добрий кінь! Балуеш ти хрещеника, Петрусю, надто вже балуеш!

Петро зітхнув і пішов шукати хрещеницю. Ярину він знайшов у бур'янах за городом. Вона, сидючи на землі і сховавши обличчя в коліна, гірко плакала.

– Донечко! – покликав її старий, сідаючи поруч.

Ярина підняла на нього заплакане обличчя, зніяковіла, а потім знову заридала, сховавши личко у нього на плечі.

– Тобі теж коня хочеться? – відверто запитав Дубченко.

Дівчинка підвела очі, які від сліз стали світло-зеленими, і кивнула.

– Так а чому плачеш? – з усмішкою запитав Петро.

– Бо ніколи його не матиму! – відповіла Ярина. – Ні, хрещений, ти не думай, що мені ті сережки, які ти подарував, не подобаються! Вони такі, такі... – схлипуючи, пояснювала вона, але так і не змогла описати дарунок. – Але кінь у Яреми кращий!

Петро обняв хрещеницю і промовив:

– Яринко, мій золотий вогнику! Я не обіцяю тобі, що неодмінно подарую коня, але якщо вийде його дістати, то подарую. Тільки не плач! Твої сльози крають мені душу.

Ярина схлипнула й обняла його, потроху починаючи заспокоюватися.

– Хрещений, ось скажи, чому ти такий, а дід – ні?

– Який? – усміхнувся Петро.

– Добрий! І так сильно любиш нас із Яремою! А дід... Він... – дівчинка зітхнула.

Дубченко обняв її і теж зітхнув. Він розумів, що похресники бачать різницю між його ставленням і ставленням діда, але не хотів, аби вони зневажали Станіслава.

– Не думай про дідуся погано, Ярино, і не сердься на нього – він любить вас! Тільки ось вік прожив, а висловлювати свою любов не навчився. Ну що, заспокоїлася? Підемо?

Яринка кивнула їй, узявши Петра за руку, пішла з ним додому.

Спливали роки. І майже нічого не змінювалося: близнюки, як і раніше, відчували на собі презирство рідного діда та любов хрещеного. Ярема навчався у Києво-Могилянській колегії і приїжджав додому тільки влітку, а Яринка мешкала з дідом, сумуючи за братом та хрещеним. Тому постійно терлась біля Насті, яка не могла замінити їй матір, але дарувала їй, і Яремі душевність, якої не було у діда.

Лише Станіслав круто змінив своє життя – одружився з молодою вдовоцею.

Як уже так сталося, що Меланії – так звали нову пані Черевковську – вдалося уярмити легковажного Станіслава, залишилося загадкою. Хоча найімовірніше, спритна жінка поставила питання руба: хочеш отримати мене, так веди під вінець. І Станіслав, звиклий удовольняти свої примхи, погодився. Маланка була дуже вродливою жінкою двадцяти семи років, і розум вона мала практичний. Саме за останнє і цінував її Станіслав й у свої п'ятдесят чотири роки часто прислухався до її думки.

Для Насті одруження коханця стало тяжким ударом. Але вона віддано кохала Станіслава, тому не пішла від нього, а залишилася у господі куховаркою, аби хоч здалеку бачити його. І покірливо зносила всі образи від Маланки, яка знала, ким донедавна була Настя.

У Маланки була дочка від першого шлюбу – Любов, або Любонька, як її лагідно називав сам Станіслав. Дівчинка була тиха, сором'язлива, немов засмикана своєю енергійною матір'ю, хоча лише на рік молодша од Ярини та Яреми, яким на той час виповнилося по одинадцять років. Поява Маланки і Люби викликала у близнюків жаль до Насті та ще більшу образу на діда, який із чужою дівчинкою був лагідніший, ніж з кровними онуками.

А Маланка робила все, щоб утертися в довіру до близнюків, сподіваючись, що це сподобається їй новому чоловікові. Проте близнюки відчували нещирість Маланки і ставилися до неї стримано, хоча й чемно. А ще величали «бабусею», чим доводили до сказу – яка вона у розквіті років бабуса?

Одного разу Петро з'явився провідати хрещеників. Він пам'ятав про дану хрещениці обіцянку, яка не давала йому спокою. Сама Ярина вже давно забула про свою примху, але коли хрещений привів їй у подарунок коня, то не могла повірити своєму щастю.

Подарований аргмак[3 – Аргмак – так називали коней ахалтекінської породи, які вважалися найкращими і коштували дуже дорого.] дійсно був красенем! Легкий і витончений, невтомний і стрімкий, немов народжений не кобилцею, а вільним вітром, жеребець дивився на свою маленьку господиню розумним поглядом мигдалеподібних очей, обережно переступав на місці, наче усвідомлював, що перед ним стоїть дитина, яку не можна калічити і яку він має слухатися.

– Як ти його назвеш, доню? – запитав Петро, розчулено дивлячись, як сяють щастям очі Ярини.

- Промінчик.

- Чому?

- Тому, що твоя любов, хрещений, зігріває мене, як сонце, і цей подарунок - черговий промінчик твоєї любові, - з несподіваним для свого віку красномовством відповіла Ярина, чим зворушила Петра до глибини душі.

Правду кажучи, для такої малої дівчинки, нехай навіть й улюбленої хрещениці, це був аж занадто дорогий подарунок. Сотника це роздратувало, бо він усе ж таки прагнув дати онукам усе необхідне, що міг дозволити за своїми статками: діти були нагодовані й одягнені, Ярема здобував освіту. Станіслав теж якось подумав, чи не подарувати онуці коня, проте зрештою вирішив, що дівчині це ні до чого. І коли Петро таки це зробив, Станіслав образився, але промовчав, не бажаючи опинитися в смішному становищі.

А для Яринки, позбавленої більшу частину року товариства брата, Промінчик став найкращим другом. Часто містяни бачили, як вона хвацько скаче на ньому околицями і як чудовий жеребець мчить, неначе буйний вітер.

Розділ 2

Перелюб та його наслідки

Хто з грішною, дурною побрався жоною,

Не з жінкою той поєднався - з бідою.[4 - Тут і далі вірші в перекладі автора з російської мови.]

Сааді

Якось серпневого дня Ярема сидів на ганку й уважно стежив за Маланкою, яка, походжаючи обійстям, діловито командувала челяддю. Але не з хазяйновитості, а щоб нишком презиратися з молодим джурою - Лукашем Бережним. І що далі, то більше хлопець упевнювався, що ці двоє - коханці. І якщо про це стане відомо дідові, і сліду «бабуні» не залишиться в домі.

Річ у тому, що з деякого часу Ярема почав помічати, що Маланка всяко намагається огудити його з сестрою перед дідом. Станіслав спочатку байдуже вислуховував ці наклепи, але згодом почав прислухатися й поводитися з онуками ще суворіше, ніж раніше. Це доводило хлопця до люті. Норов Яреми був схожий з норовом вовка-одинака: він ні в кому не мав потреби, мав вроджене передчуття загрози і готовий був захищатися до останнього, ніким і нічим не дорожив, окрім сестри та хрещеного. І хлопець ладен був зробити все, щоб захистити сестру. Тому почав спостерігати за жінкою і підмітив її небайдужість до Лукаша.

Лукаш найнявся на службу до Станіслава у 1647 році та швидко втерся до нього в довіру - щоразу вирушаючи на війну, старий зі спокійною душею довіряв йому охорону сім'ї та майна. Ким раніше був Лукаш, звідки явився до Березані, знав хіба що Станіслав. За душею у цього молодика не було ані гроша, зате він мав вроду та манери, які вирізняли його серед інших джур, що одразу оцінила Маланка. Правду кажучи, ці двоє чудово пасували одне до одного: вона - блакитноока брюнетка, він - блондин із карими очима. Але доля звела їх занадто пізно!

Ярема не усвідомлював, що кохання Маланки та Лукаша шире – його не обходили такі тонкощі. Він переймався лише тим, що «бабуня» отрує життя йому і сестрі, та обмірковував, як викрити її подружню зраду.

На ганок вийшла Люба і присіла біля Яреми. Хлопець лагідно всміхнувся їй – він був прив'язаний до дівчинки, немов до молодшої сестрички, і по-своєму любив її. Пухкенька, маленького зросту, Любочка соромливо всміхнулася йому у відповідь і запитала:

– А чому ти не поїхав з Яриною і паном Петром?

– У Яринки такий кінь, що за ним і вітер не вженеться. А хочеш, я покатаю тебе на своєму коні?

– Ой, ні! – вигукнула Люба. – Я боюся! Мені не вистачає духу їздити так, як Ярина. Адже вона може скакати верхи з ранку і до вечора, немов і втоми не знає.

Це було правдою – Люба боялася коней, на відміну від Ярини, яка була наче народжена для верхової їзди. Літо добігало кінця, і Дубченко приїхав у гості до хрещеників. Й оскільки самого Станіслава не було вдома – за наказом гетьмана Переяславський полк вирушив у похід у Молдавію, [5 – Ідеться про похід козаків, на чолі із сином гетьмана Б. Хмельницького Тимошем, і татар у Молдавію у липні – вересні 1650 р., причиною якого стала відмова молдавського господаря Василя від шлюбу своєї дочки Розандри і Тимоша.] то Петро знаходився в повному розпорядженні похресників, і обое цим радо користувалися.

– Тоді чим тебе розважити, Любонько? – запитав Ярема.

– Та нічим! Ти ж дорослий хлопець, тобі зі мною, мабуть, нецікаво, – скромно відповіла Люба, сподіваючись, що він усе одно щось вигідає. У свої тринадцять років дівчинка усвідомила, що Ярема їй подобається, тому щоразу, коли він приїжджав додому з колегіуму, ненав'язливо крутилася біля нього, а у його відсутність сумувала за ним. І зараз дівчинка навмисно прийшла, щоб побути з ним наодинці, бо завжди хлопець дарував усю свою увагу тільки сестрі. Але Любі завадили – у двір в'їхала Яринка з Дубченком, і Ярема одразу забув про неї й кинувся до сестри, щоб допомогти злізти з коня.

Близнюкам виповнилося по чотирнадцять років, і вони нагадували дзеркальні відображення одне одного. Обое були худорляві й невисокі, з молочнo-білою, без ластовиння шкірою та густим вогняним волоссям. І, як і в ранньому дитинстві, обое мали гордовитий погляд та, здавалося, зверхньо дивилися на всіх навколо.

– Вони презираються! – тихенько шепнув Ярема сестрі, коли знімав її з коня, оскільки давно поділився з нею своїми підозрами.

– Я теж це помічала! – прошепотіла у відповідь Ярина і замовкла, бо до них підійшла Маланка.

– Це недобре, Ярино, що ти з коня майже не злазиш, – сухо промовила жінка. – Навіть непристойно для дівчини! Ти вже підростаєш, і незабаром треба буде думати про заміжжя, а ти...

– А хіба тобі шкода, бабуню? – нелюб'язно перебив її Ярема.

– Ось тепер ти сам, пане Петре, бачиш, які вони обое зухвалі! І ніяк не можу їх навчити скромності й шанобливості до старших, – почала скаржитися Маланка.

Дубченко досадливо скривився – його дратувала Маланка з її солодковою манерою говорити з ним, бо він знав, що колись вона була злиденною міщаночкою, а нині, допавшись до статків його приятеля, удавала з себе вельможну пані. Але найбільше його сердило, що вона постійно гудила його хрещеників.

– Якщо Ярині хочеться, то нехай їздить верхи, скільки забажає! А женихи на неї і так знайдуться – ще й битися за неї будуть, – промовив Дубченко і пішов у дім. Маланка невдоволено стиснула губи і рушила слідом – Петро був гостем, і вона мала розважати його. До її честі слід сказати, що вона завжди гостинно приймала будь-кого.

Весь залишок дня Ярема шпигував за коханцями, але вони нічим себе не видали. Трохи розчарований, хлопець пішов спати: завтра треба раненько встати, щоб провести хрещеного.

Наступного ранку, коли проводжали Дубченка, Маланка наполягла, щоб Ярема доїхав із ним до самого лісу. А це було досить далеко від містечка. А Ярину послала з якимось дріб'язковим дорученням до її хрещеної матері, наказавши не поспішати додому. Ще й Любу з нею відправила! Близнюки виразно подивилися одне на одного, але заперечувати не стали. Вибравши момент, Ярема шепнув сестрі: «Я повернуся і простежу за ними».

Провівши хрещеного за околиці міста, Ярема поквапився додому. Щоб його ніхто не побачив, він залишив свого коня у садку та, обережно прокравшись у дім, наблизився до опочивальні діда, прислухався і почув за дверима шепіт і легкі стогони. «Оце закортіло ім, що й ночі не дочекалися! Тепер ти, бабуню, підеш навколо світу зашморгом!» – задоволено подумав Ярема, пригадавши одну з багатьох примовок свого хрещеного, а потім різко розчахнув двері. І одразу густо почервонів від досі не баченого видовища, соромливо відвів очі, але увійшов до спальні й голосно кашлянув. Від цього звуку Лукаш різко зіскочив із ліжка, а Маланка вискнула і полізла під укриття, натягнувши його до підборіддя.

– Бог на поміч, голуб'ята! – розв'язно мовив Ярема, намагаючись приховати своє зніяковіння та глузливо зиркаючи на коханців. – Ти, Маласю, краще одразу збирай своє шмаття і забирайся звідси. А зараз і коханця свого прихопи! Адже коли дід дізнається про твою зраду, то гнів його буде страшний!

Маланку охопив тваринний жах, бо Станіслав такий, що... На очі жінки навернулися сльози, і вона заблагала:

– Яремо, я прошу тебе, не говори нічого Станіславу! Христом Богом тебе прошу! Він же вб'є Лукаша і мене! А що станеться з Любою, якщо вона осиротіє?! Пощади, Яремонько!

– Ні! Ти давно вже чиниш підступи проти нас із сестрою, так що вибору в мене немає – або ти, або ми. Тож забирайся звідси, поки дід не повернувся! І не барися, Маласю! – з цими словами Ярема зібрався піти, але тут на нього накинувся Лукаш і з силою вдарив ефесом своєї шаблі по потилиці. Хлопець упав як підкошений, навіть охнути не встиг.

– Чого дивишся? – буркнув Лукаш до отетерілої від його поведінки коханки, замикаючи двері на засув. – Швидко подай мотузки, що у мене в кишені шароварів! І чимось рота йому треба зав'язати!

Маланка схопилася та подала йому тонкі шкіряні ремінці й серветку, а Лукаш уміло й міцно зв'язав Ярему і заткнув йому рота серветкою.

– Його треба порішити, – спокійно сказав він, натягуючи шаровари. – Так ми одразу вб'ємо двох зайців: і хлопця позбудемося, як раніше говорили, і від його діда вбережемося. Поки сховаймо його тут, а вночі я винесу його, уб'ю і десь закопаю.

Очі Маланки загорілися. Адже єдиною причиною, із якої молода і вродлива Маланка пішла за старого Станіслава, було його багатство. Але близнюки ставали їй на заваді, бо чоловік прямо говорив, що саме вони його головні спадкоємці. Не рятувало справи навіть чимале віно, [6 – Віно – частина майна чоловіка, яке він зобов'язаний був виділити дружині під час укладання шлюбу, щоб у разі його смерті забезпечити засобами до існування.] яке він їй виділив, – Маланка хотіла усе його майно.

– А зараз його не можна вбити? – запитала вона, одягаючись.

– Та ж кров буде по всій кімнаті!

– То придуши ти його, і все!

– Ні! Зробимо так, як я сказав. І постарайся не видати себе хвилюванням. Його сестра може щось запідозрити!

– Боже мій, вона й так запідозрить! – заволатала Маланка. – Що ми їй скажемо? Як пояснимо всім, куди він подівся?

– А ми скажемо, що він поїхав із Дубченком! – мовив Лукаш після роздумів. – А що? Вирішив на Низ утекти, козацькі слави здобути!

– А якщо Дубченко наступного року приїде і скаже, що не забирав його? – з сумнівом похитала головою Маланка.

– А це що – наш клопіт? Хто через рік буде шукати свідків, які його бачили? Головне – нині виплутатися з цієї біди! Замкнемо кімнату зсередини: ти вийдеш у двері, а я вилізу через вікно, – розпорядився Лукаш, бо кімната замикалася лише зсередини. – А ввечері позбудемося його.

Маланка пом'ялася, але потім погодилася з коханцем і полізла до нього з поцілунками. Вони деякий час пристрасно цілувалися, стоячи над неприємним Яремою. Але потім Лукаш випроводив коханку за двері й подивився на підлітка, який почав приходити до тям. «Адже зовсім хлопчисько! Ще й життя не бачив! Ось тільки немає в мене виходу! Інакше не зносити нам з Маланкою своїх голів!» – подумав він, на мить пошкодувавши Ярему.

– Ти, хлопче, не сердься! Треба було спершу подумати, чи слід без стуку заходити. Так що сам, дурню, винен, – говорив Лукаш, пхаючи Ярему під ліжко. – А тепер доведеться тебе вбити. Можеш помолитися і покаятися – час у тебе є. Хоча тобі, невинній душі, мабуть, і каятися ще ні в чому. І я неодмінно поставлю свічку за упокій твоєї грішної душі, а з часом і панахидку замовлю! – із цими словами він обережно визирнув у вікно і, не побачивши небажаних свідків, виліз, нещільно причинивши стулки.

Відвертий цинізм Лукаша не обував Ярему, він подумки лаяв самого себе всіма відомими лайками, уторопавши, що вчинив непоправну дурість. Треба було покликати свідків або повернутися разом із хрещеним! А тепер його вб'ють, і Ярину нікому буде захистити. «А будьте ви обое прокляті! Нехай вас усі святі покарають за ваші гріхи!» – думав Ярема, охоплений нестримною люттю на коханців і з байдужістю усвідомлюючи, що настали останні години його життя, бо надії на порятунок у нього не було.

У цей самий час, коли Ярема так необачно потрапив у біду, Ярина з Любою неспішно поверталися додому. Проте вирішили поласувати сливами, тому звернули з дороги та видерлися на паркан, щоб залізти до власного саду – невідомо чому, але їм подобалося ходити не в хвіртку, як годиться, а перелазити через паркан.

– Ой! А чому Яремин кінь тут стоїть? – здивувалася Люба, сидючи верхи на паркані та переводячи дух, бо захекалася, вилазячи.

– Тсс! – шепнула Ярина, тому що з'явився Лукаш, злодійкувато озирнувся, але не помітив дівчаток – їх надійно приховувало листя. Він повів Яреминого коня за городи, раз у раз озираючись на всі боки. Ярина насупилася – вона знала, що брат ніколи б не кинув коня без нагляду. Тому все це виглядало більш ніж підозріло. Коли Лукаш зник, обидві дівчинки зістрибнули з паркану і попрямували до сливи.

– Може, Лукаш повів Яреминого коня пастися? – припустила Любонька, яку теж зацікавила дивна поведінка джури.

– Може, – задумливо відповіла Яринка. Її чомусь охопила тривога, яку ще більше посилив Лукаш, котрий, чомусь повертаючись без коня, пильно на неї поглянув.

Наївшись, дівчатка пішли. Яринка, намагаючись не привертати уваги, почала шукати брата, але його ніде не було і ніхто не бачив, щоб він повертався.

Настав полудень, а брат так і не з'явився, і Ярина вже не знала, що й думати, а ще їй дивувало, що Маланка була цілком спокійна. Лише поремствувала, що свавільний хлопчисько десь загулявся. «Якби Ярема десь гуляв чи затримався з хрещеним, то не було б його коня. Куди ж він міг подітися? І куди Лукаш повів його коня, наче сховав?» – міркувала дівчинка і здогадалася, що джура дійсно сховав коня.

Яринка потайки побігла за городи і побачила, що кінь брата стоїть у бур'янах у невеликому, але глибокому яру – тут ніхто не ходив і помітити коня не міг. Отже, Лукаш таки сховав коня. Але навіщо? Не на жарт стривожившись, Ярина побігла до Маланки, вирішивши вимагати від неї розібратися, чому це Лукаш ховає братового коня! Але у дворі «бабуні» не було, і ніхто з челяді не знав, де хазяйка. У домі їй теж не було, тоді Ярина пішла до їхньої з дідом опочивальні. Постукавши, вона штовхнула двері, але ті не піддалися.

– Відчиніть, це я! – покликала дівчина і прислухалася: за дверима було тихо, тільки пролунало ледь чутне мугикання. Ярина насупилася і побігла до вікна спальні. Зазирнувши в нього, вона з подивом побачила порожню, замкнену зсередини кімнату. «З чого б це?» – подумала Ярина, уже збираючись іти, коли очі вловили якийсь рух на підлозі біля ліжка. Придивившись, вона з жахом помітила, що з-під ліжка стирчать чоботи Яреми. «О Господи!» – вигукнула дівчина, відчинила вікно і швидко залізла всередину. Під ліжком вона знайшла міцно зв'язаного брата. Насилу витягла його і насилу розв'язала туго затягнуті шнури.

– Боже мій, Яремонько! Брате! Але хто посмів так із тобою вчинити?! Та що ж це таке? – обурювалася Яринка і то розтирала братові заціпенілі руки, то обнімала його.

– Лукаш! – хрипко відповів Ярема. – Ярино, годі обніматися! Нам треба тікати! Я застав їх прямо в ліжку, вони обое злякалися, що я все розповім дідові, і Лукаш мене схопив та зв'язав, збираючись уночі вбити!

Ярина злякано подивилася на брата: Ярема, блідий і тремтячий, дивився на неї величезними від жаху очима. «Боже! Що нам робити?» – промайнуло у неї в голові. Але потім дівчинка неймовірним зусиллям опанувала себе, обдумуючи, як викрутитися з цієї наглої біди.

– Яремо, ти підеш до яру за нашим городом – там стоїть твій кінь, – твердо, зовсім як доросла, сказала Ярина. – А я візьму всі гроші, що у нас із тобою є, дещо з твоїх речей і принесу тобі. Поїдеш звідси та наздоженеш хрещеного і все йому розкажеш – він тебе захистить.

– А ти? – вигукнув Ярема. – Я без тебе нікуди не поїду! Я не залишу тебе саму!

– Якщо ми поїдемо разом, то Маланка з Лукашем про все здогадаються і кинуться в погоню! А коли вночі виявлять твою втечу, то не встигнуть тебе наздогнати – так ми виграємо час. Та й що вони мені зроблять? Я ж нібито нічого не знаю і нічого не бачила. А коли повернеться дід, я йому все розповім.

– А якщо він тобі не повірить?

– Повірить! А що тебе не буде, то це ще більше його переконає. Яремонько, миленький, ніколи роздумувати! Треба поспішати!

Підліток зітхнув, розуміючи, що сестра пропонує єдиний розумний вихід. Але ж так не хотілося залишати її тут саму!

Вони обережно вилізли у вікно. Ярема швидко побіг до яру, а Ярина в дім, де почала похапцем збирати братові речі, потім побігла за городи. Там дівчина з полегшенням побачила, що брат уже сидить верхи, і віддала йому вузлика та шаблю. Якусь мить близнюки дивилися одне на одного, а потім Ярема нахилився і міцно обняв сестру.

– Тікай, братику! Бережи тебе Господь і Пречиста Діва! – вигукнула Ярина, намагаючись не розплакатися.

Ярема нічого не відповів, тільки вперше за багато років у нього на очах з'явилися сльози, але він відвернувся, приховуючи їх, розвернув коня та пустив його чвалом. Ярина деякий час дивилася братові услід, шепочучи молитву, а потім пішла додому. Трохи подумавши, осідлала Промінчика і, наказавши передати Маланці, що вирішила прогулятися верхи, виїхала з двору. Яринка розраховувала таким чином відвести підозри: якщо вона залишиться вдома, то може здатися дивним те, що вона нічого не питає про брата.

Ярина проїздила майже до темряви, тривожачись, чи вдалося братові щасливо втекти? Чи не виявили його зникнення Лукаш із Маланкою? Надходив вечір, і треба було повертатися. Дівчинка втомилася і зголодніла, тому направила Промінчика додому.

Уже зовсім стемніло, коли Ярина в'їхала на подвір'я, яке було на диво порожнім. Вирішивши, що челядь вечеряє, вона сама завела Промінчика до стайні, і тільки поставила його в стійло, як увійшов Лукаш.

– Добрий вечір, Ярино! – промовив джура, зачиняючи за собою двері.

Ярина завмерла – погляд карих очей Лукаша був злим, і вона зрозуміла, що йому все відомо. І прийшов він сюди не привітатися! А Лукаш спокійно витяг ніж і неспішно наближався до неї.

– Тільки не здумай кричати, інакше я зроблю тобі дуже боляче, – холодно промовив джура. – Коли і куди поїхав твій брат?

Ярина мовчала, зацьковано дивлячись на нього, а Лукаш – високий, гарний, сильний – повільно насувався на неї, і вона змушена була відступати від нього, поки не вперлася спиною в стіну.

– А хіба він не вдома? – нарешті промовила перелякана дівчина.

– Ні, не вдома! І це ти його випустила! Куди він поїхав? Краще кажи мені правду! – порадив джура.

– А хіба він був замкнений? Я нічого про це не знаю! Я не бачила брата з ранку і... – говорила Ярина, але тут Лукаш ухопив її за коси і приставив до щок ніж.

– Говори, де він! Інакше я так розмалюю твою бліду пику, що тобі навіть прокажені будуть плювати в обличчя! – прошипів він.

– Я справді нічого не знаю! Я сама шукала брата! – вигукнула дівчинка, вирішивши, що нізачо не видасть Ярему. Лукаш боляче смикнув її за волосся, закинув голову і приставив ніж до горла, але тут Ярина приловчилась і вдарила його коліном у пах. Поки він корчився від болю, дівчина кинулася до дверей, але тут зіткнулася з Маланкою, яка, вочевидь, чатувала ззовні.

– Це ж ти випустила свого брата! Чи не так? – холодно мовила та і з несподіваною силою дала дівчині ляпаса. Від болю у Яринки на очі навернулися сльози, вона вхопилася за щок, відступаючи від розгніваної жінки. Дівчина й не підозрювала, що Маланка може так сильно когось ударити – вона завжди здавалася їй зніженою і слабкою. Тут Лукаш підскочив до Ярини ззаду і так боляче викрутив їй руки, що вона закричала, але він затис їй рота.

– В'яжи її! Зараз ніколи з нею морочитися! Замкнемо її тут, а ти наздожени її брата. Вона його проводжала, тому гадаю, що він не встиг далеко поїхати, – промовила Маланка. – Челядь не помітить її відсутності – я всіх відправила на пошуки хлопця і наказала не повертатися без нього, так що вони не скоро повернуться. Якщо він добереться до Дубченка, то ми з тобою пропали!

Лукаш швидко зв'язав Ярину, заткнув їй рота і штовхнув долілиць на купу сіна.

– Тільки, коханий, повернися до світанку! Адже треба буде і її позбутися! – промовила Маланка, кивнувши на зв'язану Яринку.

Лукаш кивнув і вивів свого коня, а його коханка замкнула стайню. Ярина спробувала поворухнутися, але від найменшого руху руки нестерпно боліли – занадто туго її зв'язали. «Ярема встиг далеко від'їхати, – запевняла саму себе Яринка, більше тривожачись за брата, ніж за себе. – І Лукаш його не наздожене! Господи, прошу Тебе, хай він не наздожене брата!» З її очей потекли сльози. Допомоги чекати було ні від кого – уся челядь пішла на пошуки Яреми. Та навіть якби хтось із якогось дива і прийшов у стайню, то навряд чи відчинив би замкнені двері. У розпачі дівчинка лежала на купі сіна, тихенько плачучи. Навколо стояла мертва тиша, навіть коні не пирхали. Тому коли неголосно клацнув замок на дверях, Яринка здригнулася від жаху, подумавши, що її прийшли вбивати. У стайню увійшла... Люба. Дівчинка причинила за собою двері, прислухалася, а потім, придивившись, розгледіла в темряві на купі сіна Ярину. Люба квапливо перерізала мотузки та вийняла кляп із рота Ярини. У тої в роті пересохло, а коли вона

спробувала підняти руки, то скрикнула від болю – так сильно вони зацімпили.

– Тихіше, не кричи! – прошепотіла Люба. – Ярема давно поїхав? Чи не так?

– Ще в обід, – відповіла Ярина, про що одразу ж пошкодувала, не знаючи, можна довіряти Любі чи ні.

– Слава Богу! – зі щирою радістю вигукнула дівчинка. – Ярино, тобі треба якнайшвидше втікати! Я підслухала, як мати і Лукаш говорили з тобою. Челядь досі не повернулася, тож захистити тебе нікому. Тому я вкрала у матері запасний ключ. Скоро світанок, і Лукаш повернеться, тож тікай до пана Дубченка – він захистить і тебе, і Ярему!

– Але чому ти мені допомагаєш? – хрипко спитала Яринка, оскільки уявити не могла, що покірлива Любонька здатна піти проти своєї матері.

– Та тому що ти стала для мене все одно, що рідна сестра! І Ярема завжди до мене добрий і теж став для мене рідним! У мене нікого немає ближчого, ніж ви! – мовила дівчинка, і голос її затремтів. – Я ж мамі зовсім не потрібна! І якщо вони з Лукашем уб'ють вас, то я ніколи собі цього не пробачу! І не можу я допустити, щоб мама стільки гріхів скоїла! Тож давай поквапимося!

Яринка підвелася, відв'язала Промінчика і повела до виходу.

– Ось тут у мене є трохи грошей – мені їх вітчим залишив. Забери їх! Вони тобі в дорозі знадобляться! – шепотіла Люба, засовуючи маленьку торбинку Ярині в кишеню.

У стайні було темно, тому Любонька не могла побачити вдячного погляду Ярини. Але покірливій дівчинці, чия душа виявилася хоробрішою й благороднішою, ніж у багатьох дорослих, не треба було подяки. Для неї було важливішим, що близнюки врятуються.

– Любонько, поїхали зі мною! – вигукнула Ярина, збагнувши, що Маланка про все здогадається і зірве зло на дочці. – Адже мати зрозуміє, що це ти мені допомогла! І тоді гнів її буде нещадним!

– Ні! Я не можу! – відповіла дівчинка. – Та й нічого вона мені не зробить – я все ж таки її дочка! А коли повернеться вітчим, то я... я... я навіть не знаю, чи зможу розповісти йому правду про рідну матір!

– Нічого йому не кажи! Не треба! Яка б Маланка не була, але вона твоя мати і теж любить тебе! – відповіла Яринка, а потім поривчасто обняла Любу. – Спасибі тобі! Дай тобі, Боже, всього... всього... і щастя, і здоров'я... – голос дівчинки зірвався, а на очі навернулися сльози.

– Бережи тебе Пречиста Діва, сестричко, – прошепотіла Любонька, уперше так назвавши Яринку. – Їдь! Не барися!

Ярина обережно визирнула зі стайні, але подвір'я було порожнім, а будинок безмовно дивився на неї – у жодному з вікон не світився вогник. Дівчинка повела коня до воріт. Люба йшла за нею слідом, але у воротах зупинилася. Ярина скочила на Промінчика й озирнулася на дім, де вони з братом багато років тому знайшли притулок, де пройшло їхнє зовсім не щасливе дитинство. Вона зітхнула і тихо мовила: «Прощавай, Любонько! Бережи тебе Боже!» – і після цих слів пустила Промінчика ходю, щоб не було чути стукоту копит.

Поміркувавши, Ярина вирушила об'їзним шляхом, щоб не зіткнутися з Лукашем. Уже настав пізній ранок, коли дівчина, ледь не заблукавши,

виїхала на велику дорогу і помчала шаленим галопом. Ярині дуже хотілося їсти, а ще сильніше – пити. Але вона боялася зупинитися хоча б на хвилину. Від напруги боліли руки й ноги, і Ярина через силу трималася в сідлі. Тільки Промінчик усе скакав і скакав, наче його м'язи були відлиті з бронзи. Відній дівчині весь час ввижався тупіт копит позаду – вона нажахано оглядалася, очікуючи побачити Лукаша, але дорога була порожньою. «Треба заїхати в якусь корчму, щоб поїсти, бо інакше впаду посеред дороги. Боже мій, а якщо я не наздожену хрещеного і брата? Що мені тоді робити? Ні, я наздожену їх!» – думала дівчина, старанно проганяючи від себе тривогу й усе далі від'їжджаючи від рідного дому.

Розділ 3

Попутник

Не здумай робити зауваження жінці щодо її вад.

Публій Овідій Назон

Утомлена Ярина в'їхала на обійстя першої-ліпшої корчми, яка трапилася на шляху. Дівчинка прив'язала Промінчика й, увійшовши всередину, підійшла до корчмаря.

– Мені треба заночувати і повечеряти, – мовила Ярина, від хвилювання забувши привітатися.

Корчмар оцінююче оглянув небідно вдягнену дівчину та вкрадливо запитав:

– А ти зможеш заплатити за вечерю і нічліг?

– Так.

– Тоді сідай он там! – корчмар вказав на стіл у темному кутку. – Зараз тобі принесуть їжу, тільки заплати наперед!

Ярина дістала з кишені монетку, яку приготувала заздалегідь, щоб не показувати всіх грошей. Корчмар ехидно посміхнувся, розгадавши її хитрість, і досвідченим оком оцінив намисто і золоті сережки, що заманливо поблискували на своїй власниці. Але змучена Яринка цього не помітила – звідкись долинав запаморочливий аромат їжі, який змушував забути про обережність. Вона невпевнено присіла скраєчку біля столу і, трохи опанувавши себе, оглянула темну хату з почорнілою від кіптяви стелею і брудною долівкою: за одним зі столів сиділа галаслива компанія, за другим – трійця особин, чия зовнішність видавала рідкісних горлорізів, а навпроти неї сидів молодий козак, підперши голову рукою.

Ярина спочатку байдуже ковзнула по ньому поглядом, але потім зацікавилася й уважніше придивилася. Незнайомець не був красенем, але його образ западав у душу. Особливо гарними були очі козака – великі, чорні, вони здавалися оксамитовими і чудово поєднувалися з різкими, хоча й правильними рисами обличчя, які видавали не тільки рішучий характер, а й гарячий норов свого власника. А ще ці чудові очі під гордовито надламаними бровами видавали пристрасну натуру, і погляд їх одночасно пестив, обпікав, проникав у душу.

Незнайомець теж поглянув на Ярину, скинув бровою і глузливо посміхнувся, немов його насмішила увага худенької дівчини з великими очима. Ярина

зніяковіло відвернулася. Їй дуже хотілося їсти, але поквипити корчмаря вона не наважувалася. Соважучись на лавці від нетерпіння, дівчина не помічала, як пильно на неї дивляться трое головорізів.

Тут галаслива компанія покинула корчму і запанувала тиша. Не минуло й п'яти хвилин, як один із цієї трійці піднявся і попрямував до Ярини.

– Здрастуй, красуне! – розв'язно привітавшись, тип присів біля неї, безцеремонно відтіснивши в куток. – Чи не відмовишся зі мною випити?

– Я не п'ю, – сухо відрізала Ярина.

– А що ж ти тоді в корчмі робиш? Хіба ти не за цим сюди прибігла?

– Не твоя справа! Іди за свій стіл і не заважай мені! – гордовито відповіла Яринка. «Чого він причепився? Чого йому треба?» – гарячково думала вона, намагаючись не видати своєї паніки, але її хвилювання все одно було помічено нахабою, і він вдоволено осміхнувся.

– Ой! І що ж ти така нелюб'язна? – запитав чоловік, обняв її за плечі й навалився на неї всім тілом. Від нього бридко смерділо горілкою та часником, і Ярину аж занудило від цього смороду.

– Відчепися від мене! – вигукнула дівчина, схопившись та відштовхуючи його від себе. Але нічого не могла вдіяти – вона була затиснута в кутку, і втекти можна було, хіба перестрибнувши через стіл. Яринка зібралася так і зробити й швидко скочила на лаву, але нахаба втримав її за поділ довгої спідниці, та ще й його приятелі підбігли.

– Не так швидко, дівко! – насмішкувато сказав один із них. – А ну, показуй, що ти маєш цікавого та коштовного!

Ярину охопив панічний страх: тікати було нікуди, чекати допомогти – нізвідки. Корчмар ехидно на неї дивився, і вона здогадалася, що це він нацькував на неї цих людей, уторопавши, що самотню дівчину можна безкарно пограбувати. Ярина озиралася на всі боки, шукаючи вихід із цієї наглої біди, а злодій, який тримав її за поділ, раптом задер його до колін. Обурена дівчина стусонула його ногою, поціливши в плече. Чоловік випустив поділ, і Ярина миттєво скочила на стіл, а звідти стрибнула на підлогу, спритно шаснула поміж двома іншими негідниками і кинулася до дверей, аж раптом шлях їй перегородив сам господар. Почав наступати на неї, відтісняючи до своїх поплічників.

І тут козак, який до того мовчки спостерігав за всім цим, підійшов і став поруч із Яриною.

– Чого причепилися до дівки? – спокійно запитав він. – Побачили, що вона сама, і вирішили обібрати? Краще дайте їй спокій.

Злодії остовпіли, а Ярина з подивом глянула на козака – вона не очікувала такої несподіваної допомоги.

– Не твоя справа, козаче! – промовив корчмар, оговтавшись. – Та й дівка ця злодійка, якщо вештається світом сама.

– Я ще раз повторюю: дайте дівці спокій. Я поки добром прошу, – попередив козак.

– А то що? – зухвало запитав той самий тип, який задер Ярині поділ. – Що ти нам зробиш? Ти один, а нас четверо!

Козак знизав плечима, а потім різко свиснула його нагайка, і нахаба схопився за розітнуту щоку. Двое злодіїв одночасно стрибнули на козака, але його нагайка виявилася спритнішою – обидва з прокльонами відскочили назад. Козак, граючи нагайкою, спокійно розвернувся до корчмаря. Ярина, скориставшись цим замішанням, спробувала втекти.

– Стій! – владно зупинив її незнайомиць, узявши за плече, а потім наказав корчмареві: – Поверни їй гроші.

Той знехотя дістав монету і люто жбурнув її Ярині під ноги. Але дівчина не нахилилася за нею, а натомість підвела погляд на свого захисника – вона ледь діставала йому до плеча, а він доброзичливо дивився на неї зверху вниз.

– Спасибі тобі, козаче! – подякувала Ярина і вийшла з корчми, так і не піднявши свою монетку.

У дворі дівчина схопилася за свого Промінчика і швидко поїхала геть від злочасної корчми. Вона не знала, куди тепер податися, де поїсти й заночувати, але розуміла, що ліпше забратися звідси якнайшвидше, поки її кривдники не оговталися. Дівчина раз у раз озиралася на скаку – чи не женеться хто. Але тепер остерігалася не тільки Лукаша, а й корчмаря і його зграї.

Але за Яриною ніхто не гнався, і вона безперешкодно досягла лісу. В'їхавши під затінок дерев, дівчина озирнулася і побачила вершника, який щодуху скакав до лісу. У бідної Ярини завмерло серце – хто це може бути? Але тут вона розгледіла свого захисника. Однак пригода в корчмі нагнала на неї такого страху, що тепер їй усюди ввижались грабіжники. Бог його знає, що в цього козака на думці! Тому дівчина поїхала ще швидше. Позаду пролунав кінський тупіт. Озираючись на скаку, Ярина побачила, що козак женеться за нею. Знову її охопив тваринний жах, і вона підхльоснула Промінчика, сподіваючись на його швидкість – важко знайти коня, який би зрівнявся з невтомним аргамаком.

– Стій, дівчино! – пролунав позаду оксамитовий голос козака. – Не тікай! Я не заподію тобі лиха!

Мимоволі Ярина підкорилася і стримала коня.

– Чого тобі від мене треба? Навіщо ти їхав за мною слідом? – нервово запитала вона, насторожено стежачи за козаком.

– Тому що мені теж треба їхати в цей бік. А ще щоб повернути тобі ось це! – зі смішком відповів незнайомиць, зауваживши її переляканий вигляд. Він під'їхав ближче і простягнув Ярині монетку.

– Дякую! Ти дуже добрий, – буркнула Ярина, ховаючи її в кишеню.

Козак уважно глянув на неї, а потім запитав:

– А куди ти їдеш сама?

– Гадаю, що тобі це буде не цікаво.

– Я не питаю чому. Я питаю куди. Ти ще майже дитина, але їдеш без супутників. Та й верхи їздиш чудово, а кінь у тебе не якась шкапа – за такого без жалю платять золотом. Видно по тобі, що ти не з бідної родини. Вочевидь, ти з дому втекла. І якщо втекла, то навіщо їдеш у Дике Поле?[7
– Дике Поле – історична місцевість, яка охоплювала причорноморські й

приазовські степи між річками Дністер і Дон.] Адже ця дорога веде в степ. Що такий, як ти, там робити? – козак ставив цілком слушні запитання.

– Це вже моя справа, яка тебе не стосується! – сердито відповіла Ярина. – Я ж не питаю, куди ідеш ти!? Їдь своєю дорогою, козаче, а я поїду своєю.

– Тут один шлях, який веде прямо. Звернути мені нікуди, тобі – теж, тож доведеться їхати цим шляхом разом, поки він не скінчиться, – з усмішкою відповів їй козак. – Та не бійся ти! Я не заподію тобі зла.

– Хтозна, що в тебе на думці! – вигукнула дівчина, змусивши Промінчика відступити на кілька кроків убік.

– Я рудих не люблю, – весело відповів козак. – І худих теж! А ти руда, і така худа, що в твоїх кістках застрягнути можна!

Від таких слів Ярина спочатку почервоніла, а потім зблідла. Дівчина завжди вважала себе поганулею – надто вже вона худа й бліда, та ще й руда, але слова цього вродливого хлопця зачепили за живе, і стало нестерпно прикро, що вона така неприваблива.

– Та відчепися ти від мене! – гнівно вигукнула Ярина і поскакала вперед. Навздогін їй полетів веселий сміх козака, а потім пролунав тупіт копит його коня. Він наздогнав Ярину і на повному скаку вхопив поводи її коня.

– Стій! Не гнівайся! Я не хотів тебе образити. Просто мені тебе шкода і хочеться чимось допомогти. А сказав я так тому, щоб ти не думала казна-що. Та стій ти! Не бийся! – вигукнув козак і з силою потягнув поводи, змусивши Промінчика зупинитися, тому що Яринка спочатку намагалася вирвати їх, а потім люто почала бити худим кулачком по його руці.

– Пробач мені за мій дурний язик, – примирливо сказав він. – Мене звуть Данило Лозицький. А тебе?

– Ярина, – усе ще сердячись, буркнула дівчина.

– А чия ти?

– Нічия! Я сама по собі.

– Так не буває! У тебе ж повинна бути сім'я, батьки.

– Я сирота.

– Зрозуміло. А чому ідеш у степи?

– Туди поїхав мій брат, і я їду до нього, – знехотя відповіла Ярина.

Данило нахмурився, але потім глузливо скинув брови, подумавши: «Невже за коханням у степи подалася?! І в якій ж тварюки вистачило совісті задурити її голову?»

– Поїхали, Ярино, разом, – запропонував він. – Треба знайти місце для ночівлі. Уже сутеніє, а в темряві шукати незручно, – і направив свого коня вперед.

«А раптом він ще гірший за тих, що з корчми? – міркувала Ярина. – Може, навмисно захистив мене від них, щоб самому пограбувати! Хоча на вигляд не жебрак, щоб спокуситися на мої жалюгідні гроші. Але мій Промінчик коштує дорого... Господи! Та що це мені всюди злодії ввижаються? Не стане він мене

ображати. Доведеться довіритися йому! Ох! Захисти мене, Пречиста Діво!» І Ярина поїхала слідом за Данилом.

Дорога привела їх у балку, осяяну загравою заходу, густо зарослу деревами й кущами.

– Повертай он туди, – вказав Данило на дальній кінець балки. – Далі є глибокий яр, де можна розвести багаття, і протікає струмок – там нас ніхто не помітить.

– Навіщо це треба? – недовіжливо запитала Ярина.

– Та тому, що так безпечніше – адже вогонь далеко видно, і невідомо, кого він приверне, а в низині його не побачать, – з усмішкою відповів Данило, розуміючи, що його досі побоюються.

Ярина, зітхнувши, скерувала коня до яру. Спустившись, вона зібралася злазити, але моторний Данило опинився поруч і зняв її з сідла, невимушено схопивши за тоненьку талію й акуратно поставивши на землю.

– Дякую, – зніяковіло буркнула Яринка, але тут у неї запаморочилося в голові, вона хитнулася й неодмінно впала б, якби Данило її не підхопив.

– Дівчино! – стривожено покликав він, підтримуючи її, а потім легко поплескав по щоці. Але Ярина безсило повисла в його руках – позначилися і втома, і голод. Тоді Данило підхопив її на руки і поніс до схилу яру, густо порослого мохом. Яринка відчула жаклиний сором, уперше в житті опинившись у чоловічих обіймах, та ще й незнайомця. Але в той же час у руках Данила було так затишно, а пригортав він її до грудей так ніжно, немов мати немовля. Козак посадив її на зелений мох, обперши спиною об схил, і, опустившись на коліна, схилювався над нею, з тривогою зазираючи в бліде личко.

– Що з тобою? Ти що... ммм... хворієш? – Данило хотів було бовкнути «тяжка», але вчасно стримався.

– Напевно, це від голоду. Востаннє я їла вчора в обід.

Данило здивовано скинув брови, а потім обурено насупився, сховавшись до свого коня і приніс невеликий вузлик, у якому були варені яйця і пироги. Навіть зараз Яринка завагалася – може, не варто? Та голод пересилив обережність.

– Дякую. А ти хіба не їстимеш? – запитала вона, але почувши відмову, узялася за їжу.

Данило, присівши поруч, нишком спостерігав за Яриною. Йому не давала спокою цікавість – хто ця дівчина і що змусило її податися у степи? Ручки у неї зніжені, їла вона делікатно, не поспішаючи, – наче й не проста сільська дівка, але й на знатну панночку не схожа.

– А хто твій брат? – запитав хлопець, сподіваючись розговорити її. – Може, я його знаю. Адже він низовий козак?

– Ні. Ти навряд чи знайомий із моїм братом, – була коротка відповідь.

– Та що ж ти така потайна?!

– А навіщо тобі знати про мене більше, ніж треба? Ти мені дуже допоміг, дякую, але я не зобов'язана посвячувати тебе в свої турботи, – гордовито відповіла Ярина.

Данило уважніше, ніж на дорозі, придивився до Ярини. Наче нічого особливого: невисока, з великими очима, надто худенька – ключиці аж стирчать під сорочкою, але риси обличчя витончені, акуратний носик трохи задертий, що надавало дівчині особливої чарівності, а чуттєві лінії маленького червоного ротика мимоволі манили до себе. А ще Данило помітив, як яскраво горять золотом її руді коси на тлі зеленого моху, а через знесиленість личко було білішим за сніг і здавалося примарним. Цей різкий контраст барв вразив і зачарував Данила. І було в цій дівчині щось таке, що западало в душу. «Може, вона зовсім і не людина, а польова русалка?» – подумав він і мимоволі злякався, згадавши, як підступні русалки принаджують молодих чоловіків, щоб занапастити.

– А скільки тобі років, Яринко? – запитав Данило, здолавши свій забобонний страх.

Дівчина здивовано глянула на нього, а потім відповіла: «Чотирнадцять». Чим ще більше здивувала – Данило гадав, що вона старша.

– А тобі скільки років? – запитала без жодної цікавості.

– Двадцять чотири.

– Ти – низовий козак? Так?

– Угу.

– А давно ти на Січі?

– Давно! – сказав хлопець, підвівся й пішов розсідлати коней, про яких геть забув, стривожившись за свою попутницю.

– І все-таки чудовий у тебе кінь! – вигукнув Данило, захоплено розглядаючи Промінчика. – Звідки в тебе такий скарб?

– Це подарунок, – коротко пояснила Яринка, дивуючись, що розумний Промінчик, який ніколи не підпускав до себе чужих, дружельно обнюхував чужинця, явно симпатизуючи йому.

– Дорогий подарунок! – відповів Данило та стриожив коней, пустивши пастися. А потім швидко набрав хмизу і розпалив багаття – серпневі вечори були теплими, але вночі холоднішало. Тому Данило постелив по різні боки від багаття кінські чепраки і сказав Ярині:

– Якщо наїлася, то вкладайся спати.

Дівчина підвелася, усе ще відчуваючи слабкість, і боязко присіла на край чепрака.

– Візьми, вкриєшся, – Данило простягнув їй свій каптан. – І не знімай черевиків, бо на ранок змерзнуть ноги.

– А ти? – дівчина навіть зніяковіла від такої дбайливості.

– Я звик, – усміхнувся він і, вийнявши з піхов шаблю, поклав її біля себе з одного боку, а з другого – пістоль, і розтягнувся на своєму чепраку, загорнувшись у шкіряну накидку, яку зазвичай одягали в дощ. Яринка розплела коси й лягла спиною до багаття, загорнувшись у каптан. Незважаючи на гречність Данила, вона все ще остерігалася його й боялася заснути, але незабаром її зморив сон.

Прокинулася Ярина від того, що сильно змерзла – світало, у яру стояв легкий туман, а багаття давно згасло. Тремтячи, дівчина сіла, щільніше загорнувшись у каптан, і поглянула на свого супутника, який безтурботно спав. Підвівшись, вона пішла до струмочка вмитися і ненароком наступила на гілку, що неголосно тріснула в ранковій тиші. Від цього звуку Данило миттєво прокинувся і вхопився за шаблю й пістоля, а потім озирнувся й побачив Яринку.

– А, це ти! Доброго ранку, – буркнув він і знову розтягнувся на чепраку.

Ярині не сподобалася ця непривітність, але вона промовчала й пішла умиватися. Коли повернулася, Данило вже встав і сідлав коней. Дівчина простягнула козакові каптан.

– Залиш поки собі, – мовив він. – Ти зовсім змерзла.

Ця чемність потішила самолюбство Ярини, але, як на гріх, у пам'яті спливали його вчорашні насмішкуваті слова, і душу знов сколихнула образа. «Не обов'язково було натякати мені на те, що я негарна!» – роздратовано подумала Яринка і скочила на Промінчика. Данило вмився, швидко зібрався, і вони вирушили у дорогу, але їхали мовчки.

– А можна швидше? – порушивши мовчання, попросила Ярина.

– Навіщо швидше? – запитав Данило. – Куди тобі поспішати?

– Мені треба встигнути наздогнати брата. Якщо я не наздожену його зараз, то не знаю, де потім його шукати.

– А ти хіба не знаєш, куди саме він поїде? Адже степ великий!

– Він говорив, що на Січ. І іде він із моїм хрещеним, з Петром Дубченком, – відповіла Ярина.

– Чого ж ти одразу не сказала, з ким він іде?! – усміхнувся Данило. – Треба ж таке!

– А ти хіба знаєш мого хрещеного? – здивувалася Ярина.

– Та хто ж не знає Петра Дубченка на прізвисько Вип'ю бочку?! – розсміявся той. – Точніше, хто про нього не чув?! Правда, особисто з ним я не знайомий, але чув, що такий є. Та його, напевно, всі на Низу знають: подекують, ніхто перепити його ще не зміг! Якщо він тобі хрещеним доводиться, то знайти твого брата буде нескладно, – лукаво усміхнувся Данило.

– Він і братові моему хрещеним доводиться. Ми його дуже любимо, і він для нас як рідний батько. Мені дуже треба наздогнати їх, інакше я не знаю, куди тоді подітися, – жалібно промовила Ярина.

– А чому ти з дому втекла? – прямо запитав Данило.

– Я не хочу про це розповідати, тому що... тому... – Ярина зам'ялася, не знаючи, як відкритися від незручного запитання. – У мене не було іншого виходу, і я не можу розповісти тобі про причини.

– «Кохання, кохання, з вечора й до рання! Як сонечко зійде, як сонечко зійде, кохання відійде!» – наспівав Данило, глузливо поглядаючи на дівчину.

– До чого тут це? – не зрозуміла Ярина і почервоніла, тому що безсовісний Данило голосно зареготав. До неї нарешті дійшло, що її супутник вважає, буцім вона за коханцем із дому втекла. Від цього їй стало одночасно і соромно, і прикро, і з'явилася злість на насмішника.

– Та чи маєш ти совість? Чому ти мене весь час принижуєш?! – вигукнула дівчина, ледь стримуючи злі сльози. – Що я тобі зробила?

– Та чому ти злишся? Я просто пісеньку заспівав! А ти сказала, – із невинним виглядом відповів козак, ледь стримуючись, щоби знову не зареготати, і подивився на неї: Ярина почервоніла, у яскраво-зелених очах застигли одночасно і гнів, й образа, а гарні уста тремтіли. Данилові стало шкода її і zarazом ніяково, що знову образив дівчину. – Не гнівайся, Яринко! Ти наче дитя мале, що не скажи – ледь не плачеш? Так у тебе сліз не вистачить через кожен жарт ридати, – поблажливим тоном порадив він, щоб позбутися почуття ніяковості.

Ярина аж задихнулася від гніву, бо очікувала вибачень, підстьобнула коня і помчала вперед. «Ох! Підібрав халепу на свою голову!» – подумав Данило, придушуючи сміх, і поскакав слідом.

Коли він наздогнав Ярину, то вона вже опанувала себе, але хлопець зрозумів, що не на жарт зачепив її гордість. Деякий час вони їхали мовчки, але Данило довго мовчати не міг, оскільки був товариським хлопцем, тому розговорився з Яриною про різні дрібниці. Спілкуючись із дівчиною, він помітив, що вона знає собі ціну і ніколи нікому не дозволить зневажати себе. Та й відповідала Ярина не за віком розважливо, а часом дотепно, і з нею було цікаво.

І на радість Данила його подорож із Яриною продовжилася – вона питала про хрещеного та брата у кожній корчмі, де вони зупинялися по дорозі, але їх або ніхто не бачив, або говорили, що були такі, але вже поїхали. «Слава Богу, що хоч Ярема хрещеного наздогнав!» – думала Ярина, переживаючи, що буде робити, якщо не наздожене Петра. На Січ вона поїхати не може, а більше подітися було нікуди. І до того ж її дратувала ця подорож, бо в кожній корчмі у Данила були приятельки, із якими він весело жартував, іноді забуваючи про свою попутницю. Це невимовно ображало Ярину: чомусь хотілося, щоб його увага належала лише їй. Але загалом вона була вдячна Данилові за опіку.

Аж ось вони доїхали до Кодака, [8 – Кодак – польська фортеця, заснована у 1635 р. на правому березі Дніпра навпроти Кодацького порогу за проектом французького інженера Гійома Левассера де Боплана. Зруйнована у 1711 р. за умовами Прутського мирного договору.] за яким уже починалися степи. Усю дорогу Данило уважно спостерігав за нею і з подивом усвідомив, що його вабить ця юна дівчина: Яринка трималася з гідністю, мала добрі манери і почуття такту – йому ніколи не доводилося зустрічати таких дівчат. Але дратувала її потайливість. У Кодаку Данило не витримав і зажадав від Ярини чесно розповісти йому все. Повагавшись, дівчина розповіла йому свою сумну історію. Данило вислухав її і замислився, а потім запропонував:

– Давай вчинимо з тобою так: я відвезу тебе до своїх дядька Степана і тітки Уляни Воробенків. Їхній зимівник [9 – Зимівник – поселення низових козаків. Зимівники виникли на початку XVI ст. на Запорозжі, а згодом перетворилися на великі господарства, де поряд зі скотарством розвивалося землеробство і бджільництво. Зимівник засновували, як правило, 3–4 сімейні або неодружені козаки.] лежить у Тихому Яру, що перед Гадючим порогом. [10 – Гадючий (Вільний) – останній поріг на Дніпрі, розташований біля сучасного села Вільноандріївка Вільнянського району Запорізької

області. Затоплений у 1932 р. під час будівництва Дніпрогесу.] Ти поки поживеш у них, а я поїду на Січ і там пошукаю твоїх родичів. Що скажеш?

– А вони погодяться прихистити мене? – запитала Ярина. Їй стало страшно – Бог його знає, що це за люди. Може, вони лихі та суворі. Та й узагалі, навіщо їм зайвий рот?

– Погодяться! Дітей у них немає, а в мого батька велика родина, тому вони взяли мене на виховання, коли мені п'ять років було. Поживеш у них доти, доки я знайду твого хрещеного. Погоджуйся! Усе одно тобі нікуди подітися.

Ярина поглянула на Данила: у його очах було стільки доброти, що дівчина зважилася:

– Добре. Але тільки до тих пір, поки мене забере хрещений!

– Тоді ідьмо! Звідси до Тихого Яру недалеко.

Після Кодака почалися безлюдні місця. Ярина лише дивувалася, як Данило знаходить шлях у цьому безмежному царстві буйних трав, що чергувалися з невеличкими гайками у живописних урочищах. Але ось шлях привів їх у велику балку, яка тягнулася до Дніпра, що блакитнів на небокраї. Її пологі схили поросли лісом, жовтавим від близького подиху осені, а трохи далі біліли хаотично розкидані хати під очеретяними дахами. І тільки вже біля річки балка переходила у вузький крутосхилий яр. Це було затишне місце, надійно сховане від сторонніх очей: рідкісний проїжджий і не здогадався б, що варто звернути зі шляху в бік річки – й опинишся у зимівнику.

– Оце так! – вигукнув Данило, зупинивши коня на пагорбі. – Це вже не Тихий Яр!

– Як це? – не зрозуміла Ярина.

– Раніше тут усього три сім'ї жило, а тепер і голки ніде вткнути! – вражено сказав хлопець. – Цікаво, а звідки стільки народу набралось?

Ярина здивовано на нього подивилася, але промовчала – у її розумінні це поселення не дотягувало й до скромного звання хутора. Коли Данило говорив їй «зимівник», то вона уявляла собі хутір із тісним рядом хат. А виявилося, що зимівник – це невеличке поселення, а навколо на багато миль жодної живої душі. «Як же ці люди живуть у такій глушині?» – думала дівчина.

Господа родичів Данила містилася в самому кінці Яру, ближче до Дніпра. Обійстя було огорожене тином, уздовж якого з боку вулиці акуратним рядком пишно розрослися кущі бузини, створюючи живопліт. Сама хата була невелика, із чотирисхилим очеретяним дахом, з глиняними, ретельно побіленими стінами. За хаткою розкинувся задній двір із господарськими будівлями.

Тільки-но подорожні в'їхали на обійстя, як залиvisto загавкали собаки, а з хати вибігла струнка жінка й радісно кинулася до Данила.

– Мій соколе! Ну, нарешті! Ой, як же я тобі рада! Ой, як тужила за тобою! – обіймаючи й цілуючи його, примовляла жінка, і Яринка здогадалася, що це і є Уляна. Жінці було сорок два роки, але здавалася вона молодшою. Очі мала чорні, щоправда, не такі оксамитові, як у її небожа, але погляд їх був лагідним, світився добротою і веселощами, а обличчя приваблювало ніжним рум'янцем.

Помітивши дівчину, Уляна привітно всміхнулася і запитала:

– Ой! А кого це ти до нас привіз?

– Її звуть Ярина, тітонько. Вона онука березанського сотника Черевковського і... Краще, ходімо в хату – там усе розповімо, – запропонував Данило.

Пройшовши крихітні сіни, Ярина опинилася всередині хати, яка складалася з єдиної кімнати з земляною долівкою – чистенької і затишної. Зліва від дверей була ретельно вибілена піч, праворуч – полиці з кухонним посудом, уздовж вікон тяглися широкі лавки і стояв стіл. У кутку за піччю був поміст для снання, а на покуті висіла велика ікона Христа, якою не погребував би й сам митрополит – так майстерно вона була виконана. І як така цінна ікона потрапила до житла степового козака, можна було лише здогадуватися. Вся обстановка хати, за винятком ікони, вражала своєю скромністю й невибагливістю.

– То що в тебе сталося, дитино? – запитала Уляна, входячи слідом.

Ярина боязко на неї поглянула і, соромлячись, розповіла жінці про свої лихі пригоди. Уляна вислухала, а потім рвучко обняла її, почала гладити по голові, примовляючи: «Господи Боже, і що ж це таке на світі коїться? Невже є такі люди, що гріха не бояться, якщо так із сиріт знушаються! Яриночко, живи у нас, скільки треба!»

– Що ви, пані! – здивувалася дівчинка. – Та як я можу вас так обтяжувати? Хрещений мене неодмінно забере...

– Та яка я пані? – розсміялася Уляна. – Кажі мені просто: тітка. І давайте обідати, бо ви з дороги і голодні!

– А де дядечко? – запитав Данило.

– Степан поїхав до діда Лавріна і повернеться надвечір. Де ж ти був увесь цей час, Данилочку? – запитала жінка.

– Батьків відвідував.

– Та що ти! – стрепенулася Уляна. – Що ж ти одразу не сказав? Як там моя Мар'янка? Як племінники? А зять мій як?

– Усі живі й здорові. У мене добавилося небожів, а двох молодших сестер заміж видали, – чомусь без теплоти в голосі розповідав Данило, а потім додав із більшою теплотою: – Мати з батьком веліли вам кланятися. Мама сильно за вами сумує. Правда, хворіє вона трохи.

Уляна зітхнула і посмутніла – минуло більше двадцяти років, як вона бачилася з сестрою. Данило це розумів, тому, щоб не ятрити тітоньці серце, перевів розмову на інше:

– А звідки у вас стільки народу набралось? Я як минулого разу приїздив, тиша навкруги була та безлюддя. А тепер повно людей.

– Ох, Данилочку, немає злого, щоб комусь на добре не вийшло! – зітхнула Уляна. – Козаки як пішли на ляхів війною, то всі оці люди сюди перебралися, тому що в рідних краях зовсім життя не стало[11 – Під час облоги Збаража і Зборівської битви у 1649 р. татарське військо грабувало західноукраїнські села і міста, забираючи населення в полон. Крім того, у 1650 р. шляхта почала повертатися в свої українські маєтки і мститися жителям, які не ввійшли до козацького реєстру за умовами Зборівського

договору, піддаючи їх тортурам і утискам. Постійні військові дії, неврожай, голод, утиски змусили частину українців переселитися на козацькі хутори на Лівобережній Україні, Запорозжі та Слобожанщині.] – хто від пана втік, хто від ляхів, а хто від татар, що з козаками йшли воювати. Ось так усі й оселилися тут. А ми що? Ми й раді цим переселенцям! Хоч на старості років на людей подивимось. Тепер у нас і сусідів додалося, і, слава Богу, дітлахи бігати стали.

Жінка швидко збирала на стіл, і Яринка підійшла, щоб допомогти, але та зупинила її:

– Сиди, дитино! Ти з дороги, тож відпочивай. Встигнеш іще з горщиками за свій вік наловтузитися!

Ярина зніяковіло присіла на ослінчик. Спостерігаючи за Данилом і Уляною, дівчина мимоволі засмутилася – занадто різкий контраст був у стосунках цих двох порівняно з її стосунками з дідом. В Уляні було стільки доброти й лагідності, веселощів і турботливості, що хотілося пригорнутися до неї, як до рідної неньки.

Увечері з'явився дядько Данила, Степан Воробенко. Він здавався набагато старшим за свою дружину, хоча й мав напрочуд витончені риси обличчя, які зовсім не поєднувалися з його могутньою статуєю та солідним черевцем. Він, як і раніше, носив довгий чуб, хоча вже давно перестав брати участь у козацьких походах, а сидів у зимівнику і займався господарством. Вислухавши історію Ярини, чоловік скрушно похитав головою та сухо мовив:

– Завтра, Даниле, поїдеш на Січ, розшукаєш Дубченка і привезеш сюди. Поки поживеш у нас, дитино, а далі як Бог дасть.

Розділ 4

Степові обивателі

Не по домові варто почитати господаря, а дім по господареві.

Марк Туллій Цицерон

Коли Петра в дорозі наздогнав Ярема і розповів про Маланчині витівки, гніву старого не було меж. Він спочатку хотів повернутися й особисто прибити злочинну пару, але вчасно зрозумів, що не має на це права. Тому Петро приборкав свою лють і вирішив залишити Ярему з собою, поки не повернеться Станіслав. «Дасть Бог, він повернеться живим! Але як же не хочеться до його повернення залишати Яринку з цією мерзотницею!» – думав Петро.

Але коли Ярема почав наполегливо просити його дозволити залишитися з ним назавжди, Петро твердо відмовив:

– Я не бажаю, щоб ти був низовим козаком, і в майбутньому ти мусиш повернутися до діда. Хай там що, але Станіслав забезпечить тобі краще майбутнє, ніж те, яке тебе чекає на Січі.

– Хрещений, я не хочу повертатися до діда! Я хочу залишитися з тобою, тому що ти мені батько! А син повинен бути біля батька, – наполягав Ярема.

– Досить вередувати! – урвав його Петро.

Засмучений Ярема слідував за хрещеним. Йому хотілося нового, вільного життя. Адже слухаючи захопливі розповіді Петра про степи, хлопець малював у своїй уяві казковий край, повний див. І він не помилився!

Микитинський шлях привів Петра і Ярему в урочище, серед якого на пагорбі височіла потужна фортеця, оточена широким ровом, зміцнена земляним валом, увінчаним частоколом із дерев'яних колод, з гарматами на сторожових вежах.

Всередині самої фортеці був широкий майдан із церквою Покрови Пресвятої Богородиці в центрі, будиночок кошового отамана, січова канцелярія і скарбниця. А козацькі курені – великі, довгі, складені з цільних колод та криті дранкою, розташовувалися уздовж земляного валу.

Біля свого Левушківського куреня, названого так на честь курінного отамана, який його заснував, Петро спішився і повів похресника всередину. У курені народу було мало, але схвильованого Ярему вразила ця публіка. Різкі, немов витесані з каменю обличчя козаків красномовно свідчили про буйні темпераменти своїх власників. Але коли вони побачили Петра, то суворі обличчя розквітли лагідними усмішками.

– Петрусь! І де це тебе чорти носили?! – і козаки кинулися вітатися з товаришем.

Ярема здивувався: хрещений був уже в літах, і який же він Петрусь? Але чомусь в устах козаків це пестливе ім'я звучало шанобливо.

– Ах, ти старий викрутень! Дай я тебе поцілую! – промовив поважного вигляду сивий козак, міцно обняв Дубченка і тричі розцілював.

Спостерігаючи за козаками, Ярема почав розуміти, чому Петро не завів власної сім'ї: усі ці чоловіки, проживши разом непросте життя, долаючи всі труднощі і ділячи радість, заміняли йому рідних. Тільки взаємна підтримка могла зблизити різних за походженням людей та перетворити на грізне військо.

– А це хто? – вказуючи на Ярему, запитав козак, який душевно вітався з Петром. – Ти в якому лісі такого рижика зрізав?

Козаки захихотіли, а Дубченко, гордовито взявшись у боки, відповів:

– Пам'ятаєте, брати, я про своїх хрещеників-близнюків розповідав, що схожі вони наче дві краплі води? Так ось це і є мій Ярема!

– А ти часом не переплутав? – запитав цей самий козак. – Може, ти замість хрещеника похресницю з собою прихопив?

Піднявся такий регіт, що навіть Петро пирснув со сміху. Тільки Ярема, зачеплений за живі печінки, зблід і швидко вихопив свою шаблю. І, гнівно блискаючи очима, вигукнув:

– Зараз я покажу, яке з мене дівчисько!

– Ой-ой! – комічно заверещав жартівник. – Рятуйте мене всі, а то порубає!

Козаки знову зареготали, а Ярема зовсім розгубився від цієї витівки – він так і стояв із шаблею в руці, не знаючи, що робити в такому безглуздому становищі.

– Іди сюди, синку, – поманив його старий, нареготавшись. – Ти на нас не ображайся – ми люди веселі. Але скажу тобі, що ти зовсім не боягуз, якщо одразу за шаблю хапаєшся, не бентежачись тим, що я і старший за тебе, і досвідченіший у ратній справі. Краще голову скласти, ніж приниженим ходити! А скільки тобі років?

– Чотирнадцять, – буркнув Ярема, ховаючи шаблю і підходячи до цього козака та своїм звичаєм гордовито на нього дивлячись.

– І вже такий сміливець!? Хлопці, налейте йому чарку!

– Е, ти що! Не треба йому чарку! – запротестував Петро, задоволений поведінкою свого хрещеника. – Він малий ще!

– Малий не малий, а чарку заслужив, – незворушно відповів той.

Яремі принесли великий ківш місткістю в кілька чарок, по вінця повний горілки. Хлопцеві стало лачно – він ніколи до пуття не пив і зараз не уявляв собі, як випити за один раз такий великий ківш. Але Ярема інтуїтивно відчував, що мусить випити – таким чином козаки перевіряють, що він за птиця така, і, щоб не зганьбитись, почав пити. Горілка обпекла горло, немов вогнем, від чого на очах виступили сльози, і здалася Яремі страшенною гидотою, але він щосили намагався не видати відрази.

– Що ж, хлопче, ти не ликом шитий, так що не гріх тебе в свій курінь узяти, – промовив старий козак, коли підліток поставив порожній ківш на стіл. – Я – курінний отаман Єгорка на прізвисько Литвин, бо родом я з Несвіжа, що в Литві, [12 – Ідеться про Велике князівство Литовське. В описувану епоху литвинами називали як жителів Литовського князівства в цілому, так і предків сучасних білорусів та українців, що мешкали на території князівства.] і гадаю, що ти в нашому курені при своєму хрещеному батькові залишитися захочеш.

Яремі стало невимовно соромно – він зухвало повівся з самим курінним отаманом, який до того ж був найкращим приятелем його хрещеного. З Литвином Петро і ще один козак дружили змолodu. Але їхній третій приятель уже помер. І ось треба ж було так зганьбитися! Але Петро йому весело підморгнув, а решта козаків доброзичливо на нього дивилися. «Тобто вони що, схвалюють мою зухвалість?» – остаточно заплутавшись, подумав Ярема.

А Єгор із незворушним обличчям посадив хлопця біля себе і почав розпитувати про його минуле життя. Ярема відповідав шанобливо і стримано, намагаючись не вдаватися в подробиці особистого життя своєї родини, а курінний, примруживши очі, уважно за ним спостерігав і слухав його відповіді. Старий отаман бачив, що Ярема захмелів і язик у нього заплітається, але задоволено відзначив, що при цьому хлопець намагається не видати свого стану, а щосили тримається і думає, що і як відповідати. «Не брехав Петро – хороший хлопець у нього виріс. Добрий козак буде!» – думав Єгор, а вголос сказав:

– Що ж, поки що йди.

Ярема підвівся, але його хитнуло, і він ледь не впав. «Зараз вони наді мною сміятися будуть! Ох, наберуся сорому!» – засмучено подумав він. Але козаки не засміялися, розуміючи, що хлопець надто юний для такої кількості горілки. Петро, добродушно посміючись, вклав свого похресника на поміст, де той проспав до самої вечері.

Перші дні Ярема тільки те й робив, що вештався Січчю, із цікавістю придивляючись до січового життя.

Микитин Ріг був найзручнішим місцем для переправи, оскільки русло Дніпра тут було звуженим. Розповідали, що колись тут оселився козак Микита Циган, чи Перебігайло – кожен по-різному його називав – і влаштував переправу на поромках. Козаки зберегли досягнення свого напівлегендарного товариша і розташували тут свою залозу й митницю, обмінювалися полоненими з татарами, стягували з купців мзду за переправу через Дніпро, що служила одним із джерел поповнення скарбниці Війська Запорозького Низового.

Торгівля тут ішла жваво: християнські, турецькі та кримські купці без остраху привозили сюди свої товари – зброю, порох, кулі, свинець, дорогу тканину, вина, родзинки, сіль, а натомість скуповували у запорожців хутра, шкіри, худобу, віск, конопляну олію, рибу, риб'ячий жир і пшеницю, яку привозили сюди з України або Польщі. Дивно, але християни і мусульмани не гребували такими стосунками – життя завжди диктує свої умови, і їсти охота всім, а релігійними переконаннями особливо не наїсишся і сім'ю не прогодуєш.

На п'ятий день у курені з'явився молодий козак, який, ледь побачивши Ярему, отетеріло заляк.

– Твоя сестра говорила, що ви близнюки, але я не очікував, що ви настільки схожі! Наче дві краплі води! – оговтавшись від подиву, мовив він замість вітання. – Мене звуть Данило Лозицький, і я шукаю твого хрещеного Петра Дубченка.

– Навіщо я тобі потрібний? – озвався Петро, який мовчки спостерігав за цією сценою.

Але коли Данило розповів Петрові про поневірання хрещениці, старий схопився за голову і вибухнув лайкою. А потім негайно вирушив у Тихий Яр.

Дорогою Петро напружено розмірковував, куди подіти Ярину. Він подумки перебирав усіх своїх знайомих, які мали власні зимівники і могли б прихистити дівчину, але жоден із них його не влаштовував. І от що робити? «Мабуть, треба домовитися з Воробенком, щоб Ярина поки пожила у нього. А як переговорю зі Станіславом, то й заберу її», – вирішив Петро.

Хрещеницю Петро застав у товаристві Уляни – обидві зручно розташувалися в затінку за рукоділлям. І вигляд у дівчини був зовсім не засмучений, а цілком квітучий. Вочевидь подружжя добре до неї ставилося.

З хати вийшов Степан, привітався з гостями, а Уляна побігла накривати на стіл. Сидячи за столом, Петро м'явся, не знаючи, як почати розмову, коли Степан несподівано запитав його:

– Ти забереш Ярину?

– Річ у тому, – зітхнув Петро, – що забирати Ярину мені нікуди. І я змушений просити тебе про послугу. Можна вона поживе у вас доти, поки не повернеться її дід і я з ним не порозуміюся? Тільки коли це буде – невідомо, тому я готовий заплатити...

– Не ображай нас, Петре! Та ніколи такого ще не було, щоб у нашій хаті людям гостинність за гроші надавали! – зі щирим обуренням вигукнув Степан. – Не об'їсть нас твоя хрещениця! Тож нехай живе у нас, скільки треба. Уляні тільки веселіше буде!

– Дай же, Боже, тобі, Степане, і твоїй дружині здоров'я за вашу доброту! – відповів Дубченко, розуміючи, що наполягати на оплаті буде нетактовно. Але відчував ніяковість від такої широї безкорисливості, бо не любив дармовини. – Коли я поговорю з її дідом, то заберу її.

- Як же їй там жити після всього? - зажурилась Уляна.

- Так буде краще для Ярини, - сухо мовив Петро.

Воробенки спохмурніли, проте змовчали.

Данило недовго гостював у родичів - по обіді вже зібрався їхати. Петро також почав збиратися. Яринка, прощаючись з хрещеним і братом, ледь стримувала сльози - шкода було так швидко розставатися.

- Прощавай, Яринко, - недбало зронив Данило, проходячи повз неї.

- Прощай, - відповіла дівчина. - Дякую тобі за все, і...

- Та особливо нема за що! - не давши договорити, відмахнувся хлопець і скочив на коня, навіть не озирнувшись ані на родичів, ані на дівчину.

Ярина дивилася йому вслід, мимоволі відчувши безпричинний смуток. А ще було прикро від Данилової байдужості - вона вважала, що має право на більшу увагу з його боку. Але змусила себе не згадувати хлопця, тим більше, що у неї почалося нове життя.

Подружжя Воробенків ставилося до Ярини сердечно і щиро. Дівчина занадто настраждалася від байдужості діда, тож нині не могла натішитися цією добротою. Ярини не бентежив скромний уклад життя Воробенків, але гнітила глушина зимівника - вона не уявляла, як можна прожити тут усе своє життя. Проте нечисленні мешканці так не вважали. Це були прості, часом грубуваті, геть позбавлені будь-якої фальші люди. І в їхніх душах, немов вогонь, палало непереборне прагнення свободи - тільки бажання бути самому собі паном змусило їх жити в цьому повному небезпек краю. Але в той же час степи були прекрасні і давали можливість непогано прогудуватися. Займалися степові меншканці бортництвом, полкванням, скотарством, рибальством, які приносили пристойні прибутки. Хліба ніхто не сіяв - степ було складно орати, і зерно купували у волості. Та й хліборобство вважалося неprestижним заняттям для козака. Але городи були у всіх.

Степан і його давній друг та сусід, Мисько Корж, разом утримували велику пасіку та розводили худобу - частину меду, воску і худоби продавали на Січі, частину вивозили на ярмарки, отримуючи непогані бариші. Інший їхній сусід займався рибальством і з того жив. І майже всі зимовчаки варили пиво, курили горілку як для власних потреб, так і на продаж - хто ж їх тут податками обкладе?![13 - Виготовлення алкогольних напоїв для продажу в наступні століття існування Січей обкладалося спеціальним збором, який йшов до січової скарбниці. Але коли саме почали стягувати такий збір, невідомо.]

Живучи у Воробенків, Ярина помітила, що Степана й Уляну пов'язує ніжне і міцне кохання, яке не переросло в звичку після довгих років шлюбу. Вони не сварилися, розуміли одне одного з півслова, вміли поступатися одне одному, а їхня хата завжди була відкрита для сусідів. І це незважаючи на те, що Степан любив випити у компанії свого приятеля Миська. А Уляна терпіти не могла пиятик. Щоправда, чоловіки, напившись, не буянили, проте могли не зупинятися по декілька днів. Тоді Уляна хапала рогац, яким володіла так само спритно, як її чоловік шаблею, і щедро втирала приятелям часнику.

Одного разу Уляна і Ярина готували обід. Дівчина побігла по дрова, а коли повернулася до хати, то сторопіла від побаченого: незнайомий старий стояв біля Уляни й улесливо дивився на неї, білозубо всміхався, обнімаючи її

однією рукою за талію, а другою грайливо смикав за намисто. Уляна м'ялася і червоніла як мак, скося поглядаючи на нього.

– Улясю, ну не будь такою злою. Зіронько ти моя! Не гнівайся на старого, моя люба! Ну, що тобі варто!? Горлице ти моя! – неголосно говорив старий дід і потягнувся губами до щоки Уляни.

Від цього видовища Ярина мимоволі впустила дрова, які з гуркотом посипалися на підлогу. Незнайомець і Уляна підвели на неї очі.

– Пробачте, що завадила. Я не знала, що мені не слід було входити сюди, – розгублено мовила Ярина, червоніючи від сорому і сама не розуміючи, що меле. Але Уляна заливисто зареготала і відіпхнула від себе старого.

– Оце ще старий грішник! Дивись, як дівчину мені збентежив! – нареготавшись, мовила жінка. – Яринко, іди познайомся з моїм свекром, дідом Лавріном.

А старий уже й думати забув про Уляну, спритно підбіг до Яринки і зазирнув їй в обличчя. Скільки Лаврінові було років, сказати було складно, бо його статура свідчила про силу, спритність і невичерпну енергію, якими міг похвалитися чоловік середніх років, але сам він був сивий, як голуб. Навіть густі брови і пишні довгі вуса були білі як сніг, а темне від засмаги обличчя – у зморшках, як печене яблуко, немов його власникові минуло щонайменше років сто. Особливо багато зморшок було навколо очей, і коли дід усміхався, вони промінчиками розходилися в різні боки, красномовно свідчаючи про його веселу вдачу.

– Боже мій! І де ж ви таке диво взяли? – розчулено сказав Лаврін. – Дай-но я тебе, крихітко, поцілую, – і безцеремонно розцілував Ярину в обидві щоки, чим остаточно знітив, а потім нахабно обняв за плечі. – А личко яке біленьке! Я б подумав, що Снігуронька, але ж снігу давно немає, так що виліпити вам її ні з чого. Що ж ти мені одразу не сказала, що у вас тепер дівчина живе!?

– Краще відчепися від Яринки, а то вона розгубилася від твоїх витівок! Не звертай на мого свекра уваги, Яриночко, – сміючись сказала Уляна. – Він – іще той пройдисвіт і улюбленець усіх наших бабів. Гаразд, буде тобі на вечерю горілка, старий п'янице!

Лаврін тут же променисто всміхнувся, метнувся до Улянки, ухопив її руку і почав ніжно тиснути.

– Моя золота невісточко! Та яке ж мені щастя Господь дав, що ти в мене є! – примовляв Лаврін, не зводячи зі своєї невістки веселого погляду.

– Іди дрова збери, щоб не дарма тобі чарку наливати, – ховаючи усмішку, відповіла Уляна.

Ярина потроху приходила до тями, починаючи розуміти, що Лаврін зовсім не залицявся до Уляни – він просто піддобрювався до невістки, сподіваючись випросити горілки до вечері.

Трохи пізніше Яринка дізналася, що дід Лаврін – вельми популярна персона серед обивателів Тихого Яру, особливо у жіночій його частини. Його легка і весела вдача, дотепність і вміння розчулити будь-яку жінку робили його бажаним гостем у кожній хаті. Але обурення чоловіків це не викликало, бо Лаврін був майстром флірту і ніколи не переступав межу пристойності. А ще старий мав гарний голос і добре грав на кобзі, знав безліч пісень, дум, історій і байок – як героїчних, благочестивих і сумних, так і смішних, сороміцьких і непристойних, що робило його загальним улюбленцем, оскільки

він вносив приемну різноманітність і веселощі в тихе, монотонне життя зимівника. Тому тільки-но Лаврін з'являвся в Тихому Яру, як до нього сходилися всі охочі послухати музику чи щось потішне. Єдине, чим старий козак викликав незадоволення у своєї невістки і сина, було те, що волів жити один, немов сич, далеко від зимівника і ні за що не погоджувався перебраться до них, хоча йому вже минуло сімдесят дев'ять років.

У Ярини в Тихому Яру несподівано з'явилася подружка. Через кілька днів після її приїзду у двір до Воробенків зайшла гарненька дівчина такого ж віку, як і Ярина.

– О, Оленочко! – посміхнулася Уляна. – Ти, мабуть, до Ярини прийшла? – хитро підморгнувши, запитала вона.

Олена кивнула і трохи соромливо усміхнулася. Вона була вища за Ярину, повніша, з ясними блакитними очима і пшеничного кольору косою. Після спекотного літа лице дівчини вкривала темна засмага, її очі сяяли, наче зірочки, а коли вона всміхалася, то на засмаглих щоках грали ямочки.

– Так, – відповіла Олена. – Мама сказала, що у вас тепер дівчина живе, і порадила мені сходити познайомитися. А то я зовсім одна, немає в мене приятельки.

Це було сумною правдою – Олена була єдиною дівчиною-підлітком у зимівнику. Решта дітей були набагато молодші й у приятелі не годилися. Ярина зраділа знайомству, тим більше, що Олена виявилася товариською дівчиною, шкодуючи лише, що недовго поживе в зимівнику.

А Яремі добре було на Січі. Козаки ставилися до нього так, наче він кожному був сином. Придивляючись до січового життя, Ярема ніяк не міг зрозуміти, чому ж Петро не хотів, щоб він став низовим козаком. Він бачив навколо себе людей, цілком задоволених своїм життям. Так що ж у цьому поганого – бути низовиком? Ярема не знав, що багато козаків, займаючись військовим ремеслом, усе ж мали сім'ї, а його хрещений обрав лише козацьку славу, бо вважав, що сімейний козак – не бездоганний лицар. Але з роками усвідомив, що припустився помилки, відмовившись від звичайного людського щастя, тому і вважав, що Яремі буде краще жити з родиною, ніж бути приреченим на самотність. При цьому, безмірно люблячи Ярему, Петро не допускав, що хрещеник може цілком успішно поєднувати лицарство та сім'ю.

Спостерігаючи за хрещеним, Ярема побачив його із зовсім іншого боку: Петро майже зовсім перестав пити. Підліток навіть зважився спитати про причину. Петро добродушно розсміявся і відповів:

– До чого ж ти у мене наївний, Яремонько! Та якби я весь час пиячив, то враз би пропив і прогуляв усе, що за свій вік нажив, і давно б з голоду помер. Це я коли на волость іду, то там і напиваюсь – а нехай усі бачать, що я козак, а не якийсь лайдак занедбаний, і заздять мені! А тут, на Січі, якщо пити, то враз злидні обсядуть. Чимало мені таких роззяв довелося побачити: ідуть у Січ – гроші везуть, а потім вошей б'ють!

В один із жовтневих вечорів Дубченко і Литвин сиділи біля куреня і теревенили про те, про се в очікуванні вечері, покурюючи люльки і милуючись на тьмянний, немов підсліпуватий, осінній захід, коли до них під'їхав незнайомий козак середніх літ. Ярема, який знічев'я терся коло старих, аж рота роззявив, подумавши: «Невже циган?» Козак був чорноокий, а довгий чуб його, що вибивався з-під шапки, і вуса були чорнішими за вороняче крило, шкіра – смаглявою, а ніс – із горбинкою. Але в погляді його застигла невимовна туга, немов козак пережив страшне горе, яке його досі гризе.

– Здрастуй, пане курінний! І ти, батьку! – злегка вклонившись, шанобливо привітався чоловік зі старими.

– Давненько тебе не було видно, Ваську! Де це ти пропадав? Сідай з нами! – запросив його Єгор.

– Дякую, але мені треба про свого коня подбати – зашкутильгав він, – відмовився Васько і повів коня до стайні.

– А хто це, хрещений? – з цікавістю запитав Ярема. – Він що, циган?

– Ні, – відповів Петро. – Він грек із Криму.

– Його Безрідним кличуть, – додав Єгор. – Коли він сюди прийшов, то сказав, що без роду, без племені, ось так його й прозвали. Узагалі Васько – добрий хлопець, тільки вічно зажурений, немов його всі відьми на світі прокляли.

– А хіба він не розповідав вам чому? – запитав заінтригований Ярема.

– Ні! – сказав Литвин, вибиваючи попіл зі своєї люльки. – Тебе ж ніхто не питає, чого ти сюди прийшов, і його теж не питали. Захоче – сам усе розповість, а так нічого людині в душу лізти.

Тут курінний кухар ударив по казану, скликаючи всіх козаків свого куреня, і нерозлучні приятелі пішли вечеряти, а Ярема, розбурханий невдоволеною цікавістю, пішов слідом.

Надалі хлопець часто спостерігав за Васьком. Дивний він був чоловік – товариші його поважали, та й сам Васько ставився до всіх із душею, але ніколи не брав участі у веселощах чи розвагах, завжди був стриманий і тихий, сидів осторонь, спостерігаючи за іншими. І завжди в очах Васька була печаль. А ще Ярема помітив, що хрещеного і Безрідного пов'язує дружба. Й у ставленні Васька до Петра відчувалася та теплота, яка буває у ставленні сина до батька. Ярема здогадався, що хрещеному все відомо про минуле цього Васька. Тому одного разу, набравшись сміливості, він спробував було розпитати про Безрідного. Петро насупився і суворо сказав: «Не по твоєму розумові це, Єреміє. Краще не лізь у чужі справи». Хлопцю стало прикро – це вперше хрещений так із ним розмовляв. Проте його цікавість до таємничого Васька не зменшилася.

Розділ 5

Нова родина

З добрим подружжям і горе розгорюєш.

Українське народне прислів'я

З самого початку грудня вдарили люті морози і почалися такі сильні хуртовини, що в невеликому лісі навколо Тихого Яру снігу насипало майже у людський зріст, а степ перетворився на білу пустелю, якою замість піску крижаний вітер ганяв найдрібніші сніжинки. І зимівник виявився зовсім відрізаним від зовнішнього світу. Дні спливали одноманітно, але Ярини це не гнітило. Лише довга розлука з братом та хрещеним засмучувала її.

Уляна хвилювалася за свого свекра – як він живе у своєму бурдюзі[14 – Бурдюг – примітивне козацьке житло за типом землянки або напівземлянки.] один? Боронь Боже, захворів, а доглядати за ним нікому! Хвилювалася більше, ніж Степан, який глушив у собі тривогу та заспокоював дружину тим, що старий не пропаде, бо з таким міцним здоров'ям ще й їх двох переживе.

Наприкінці березня почалася відлига, і Тихий Яр перетворився на долину струмків, які весело дзюрчали серед снігу, сяяли під весняними променями і стікали на дно глибокого яру, неначе крихітні водоспади, а звідти квапилися до Дніпра, усе ще скутого кригою. А в один погожий день крига почала голосно скресати, відкриваючи темні води могутньої ріки, бурчала, ніби не бажала гинути в таку чудову весну.

А квітень пробудив степ від зимових мар, убрав його у блідо-зелений серпанок ніжного листя, розкидавши білими бризками проліски, ліловими і бузковими – дикі фіалки і простріл, золотими – квітки підбілу та горицвіту. Розбурхав птахів, вигнав із норок бабаків, які оглушували світ своїми посвистами.

І тільки-но підсохла земля, як Лаврін з'явився в зимівнику. Ярина з Оленою стояли на подвір'ї, гріючись на сонечку, коли він під'їхав і на диво легко для своїх років зістрибнув із коня.

– Треба ж, як ти виросла за зиму, Яринко! – здивовано промовив Лаврін замість вітання. – А це ж у нас тут хто? Оленочко, мій маків цвіт! А ну, крихітки, поцілуйте старого. Я ж усю зиму з дівчатами не цілувався! – весело заторохтів він, безцеремонно обіймаючи дівчат за талії, а ті, хихикаючи, цьомкнули старого в зморшкуваті щоки. – Ох, Боже мій! І чому я такий старий? Був би я хоч років на п'ять молодшим, то відправився б до бусурманів і вас двох із собою б прихопив, щоб там одразу одружитися з обома!

Дівчата, приховуючи збентеження, знову захихотіли і почали розпитувати старого про те, як він зимував.

– Спав, як байбак! – вигукнув Лаврін і потягнув носом повітря. – Яринко, а що це Улянка сьогодні готує? Капусняк! Ага! Це я вчасно приїхав. Якби вона ще розщедрилася і чарку мені налила! Але вона ж така жадібна!

– Обов'язково налле, дідусю! Тітонька так за тебе хвилювалася, що й змарніла вся, – усміхнулася Ярина, знаючи, що Лаврін любить смачно поїсти і при цьому перехилити чарочку.

– Ну, я пішов! – і старий утік у хату.

Лаврін, таки отримавши за обідом чарочку, залишився погостювати на невизначений час. А через кілька днів, на величезну радість Яринки, приїхали її хрещений і брат. Близнюки здивовано дивилися одне на одного – за цю зиму Ярема теж витягнувся і подорослішав. Вибравши момент, хлопець розповів сестрі, що в листопаді від діда прийшов гнівний лист, у якому той ганив Петра, звинувачуючи його в тому, що це він зманив Ярему на Січ. Та ще й Ярина за братом попхалася! Не менш гнівно відгукувався Станіслав і про онуків, звинувативши обох у чорній невдячності, і вимагав, аби Петро негайно повернув їх обох додому.

– Мені навіть соромно було читати його хрещеному, – говорив Ярема (Петро був неписьменний), – дід так гнівався, наче це ми в усьому винні! А хрещений на диво спокійно все вислухав, мовивши, що у нашого діда серце з перцем і йому треба дати час охолонути, а потім спокійно з ним поговорити. Ми ж на Березань зараз ідемо і по дорозі зазирнули до вас.

Тільки я побоююся, що дід не повірить хрещеному! Ох, сестричко! Мені так не хочеться туди повертатися! На Січі я почуваюся потрібним, немов я вдома.

Яринка замислилася. І зрозуміла, що за цю зиму Воробенки стали для неї наче рідні батьки. І їй також не хотілося повертатися до діда, де вона нікому не потрібна. Так, життя в дідовому домі було ситим і зручним, проте душі там було холодно, а загублена у степах бідна хатка Воробенків зігрівала любов'ю та добротою. Ярина гірко зітхнула, розуміючи, що навряд чи вона залишиться жити в них. Тому нікому і словом не обмовилася про своє бажання.

Петро і Ярема погостювали у Воробенків зо два дні. Але потім Петро вирушив до Березані сам, бо Ярему наполегливо запросили погостювати.

Всю дорогу до Березані Дубченко напружено розмірковував над майбутньою розмовою. Йому хотілося, щоб хрещеники повернулися жити до Станіслава, бо він забезпечить їм краще майбутнє. Але в містечку Петро дізнався, що всі козаки вирушили воювати з поляками. А ще люди розповіли, що нещодавно Станіслав овдовів. Але як таке сталося, ніхто не хотів казати – люди лише соромливо відводили очі. Тоді Петро поклавися до господи приятеля.

Дубченка зустріли Настя з Любою. І обидві невимовно зраділи, дізнавшись, що близнюки живі та здорові. Адже обидві вважали, що їх усе-таки наздогнав і вбив Лукаш. А коли Петро запитав, що сталося з Маланкою, то Настя знітилася, а Люба в сум'ятті вискочила з кімнати.

– Сталося так... – почала Настя, але замовкла, нервово смикаючи своє намисто. – Коли Станіслав повернувся минулої осені, покійна Маланка набрехала йому, що Ярема та Ярина втекли до вас. Він зробив вигляд, що повірив їй, проте уважно слідкував за нею. Адже я його добре знаю! Його й чорт не обдурить! А цієї весни Станіслав знову поїхав воювати, залишивши дім на Лукаша. А потім несподівано повернувся зрання, пішов в опочивальню і там застав Маланку з Лукашем. Ми всі думали, що він їх обох прямо в ліжку порубає, але Станіслав наказав посадити Лукаша під замок. Маланка все плакала і благала пощадити хлопця. Каялася, що це вона в усьому винна, бо давно замислила близнюків позбутися, щоб усю спадщину отримати, а Лукаш нічого не знав і ні в чому не винен. Але Станіслав не став судити їх, як годиться, [15 – За законом, чинним в описувану епоху, подружня зрада вважалася злочином проти моралі, підлягала розгляду у судовому порядку та каралася смертю або фізичним покаранням.] а запропонував Маланці вибір – або її покарає, а Лукаша пощадить, або навпаки. Тоді вона вимолвила Лукашеві життя, і Станіслав наказав відвести її до річки, посадити в мішок і втопити. Народ збігся подивитися, і тут привели Лукаша. Ох, бідний хлопець! Він упав перед Станіславом навколішки і благав скарати його, як завгодно, лише б Маланку врятувати. Видно, він сильно її кохав. Тоді Станіслав наказав відпустити Маланку, а Лукаша тут же на місці посадити на палю. Господи! – Настя затулила обличчя руками і замовкла, не в силах продовжувати свою страшну розповідь.

Трохи опанувавши себе, жінка продовжила:

– Коли Лукаша саджали на палю, то Станіслав змусив Маланку дивитися на це. Вона не витримала і знепритомніла. А він наказав привести її до тям, схопив за волосся, повернув обличчям до вмираючого Лукаша та каже: «Дивись на свого коханця! Це ти, твоя хіть його до палі довели!» Після цього Станіслав не вигнав Маланку, але попередив, що коли він повернеться, то вона пошкодує, що й на світ народилася. А потім ми знайшли її в стайні. Повісилася вона... – тут Настя не витримала і заридала вголос. Для сердешної жінки такий безбожний вчинок Станіслава був гірший

за його зраду. Нещасна нарешті второпала, що стільки років віддано кохала нелюда.

Петро слухав і ніяк не міг осмислити почуте. У його розумінні коханці скоїли смертний гріх і заслуговували покарання, але не такого ж нелюдського! Він бачив багато горя і насильства на своєму віку, сам не раз убивав, але здригнувся від такої звірячої помсти. «Боже, і це мій друг дитинства!» – з гіркотою думав Петро.

– Ти знала, що вони полюбовники? – запитав він Настю.

– Так. Тільки розкажи я йому все, він би мені не повірив! Подумав би, що я це навмисне брешу, щоб дружину перед ним очорнити. Адже він у Маланці душі не чув, – гірко зітхнула жінка. – Дивно, що він вирішив залишити Любу в себе. Як Маланка повісилася, ми повідомили йому про це, і він наказав дівчинці чекати його повернення. Я ось усе думаю, що він із цієї бідолахою зробить. Невже вистачить совісті з неї познущатися, коли її матір занапастив?!

Петро зітхнув. Йому жаль було Любу, але ще більше жаль своїх хрещеників. «Станіслав завжди думав лише про себе і ніколи ні за ким не шкодував. Навіть за Андрусем сльозинки не зронив! Він сам себе довів до такої ганьби. А найстрашніше, якщо він приведе собі нову жінку, яка може виявитися хитрішою за покійну Маланку. Ні, я не можу так ризикувати хрещениками навіть задля їхнього добробуту! Більше ніколи Станіслав їх не побачить! Ярема залишиться зі мною на Січі, а Яриночка... Спробую вмовити Воробенків узяти її жити до себе назавжди. Вони добрі люди і не відмовлять мені», – вирішив Петро та розпитав у Насті, де можна знайти людину, яка б могла написати за нього листа Станіславу. Дізнавшись, що таку послугу може надати корчмар, Петро поквапився у корчму, де надиктував листа, у якому наполегливо просив Черевковського забути, що у нього є онуки. «Ти, Станіславе, занадто завинив перед онуками – через твоє самодурство вони осиротіли, через твою хтивість вони обое ледь не загинули, а через твоє жорстокосердя вони воліють краще жити з чужими людьми, ніж із тобою, рідним дідом. Тому відтепер я сам буду піклуватися про них. А тебе і знати не хочу», – повільно диктував корчмареві Петро. Пояснивши все Насті й попросивши її передати листа Станіславу, Дубченко поквапився їхати назад.

Приїхавши у Тихий Яр, Петро чесно розповів усі подробиці цієї трагедії хрещеникам і Воробенкам, розуміючи, що має бути відвертим, бо мусить просити подружжя про послугу. Усі четверо вжахнулися. Особливо моторошно стало Ярині, і вона в сум'ятті вийшла з хати.

Петро за хрещеницею не пішов – він ще встигне її втішити, а зараз важливіше було поговорити зі Степаном. Набравшись духу, він уже розкрив рота, коли озвалася Уляна.

– Степане, ми з тобою що вирішили? Так чого ти сидиш? Піди, до жени її і скажи, що ми з тобою хочемо, щоб вона жила у нас! – наказала Уляна. – У тебе це краще вийде, ніж у мене. – Так! – зухвало вигукнула вона, повертаючись до сторонілого Петра, коли Степан побіг слідом за Яриною. – Ми вже давно вирішили, що не віддамо Яринку дідові. Якщо люди не цінують, що ім Господь дітей посилає, тож нехай сидять самі, як сичі. А в нас їй добре!

Ярина вийшла за ворота і стояла, не знаючи, куди подітися. У неї в голові не вкладався жорстокий учинок діда. «Хоч вони обое й намагалися нас убити, хоч і скоїли гріх, але нехай Бог був би їм суддею», – думала вона.

– Яриночко!

Дівчина озирнулася – до неї підходив Степан. Він із тривогою поглянув на її сумне обличчя, трохи помовчав, а потім запитав:

– Ти, напевно, тепер повернешся до діда?

– Доведеться повертатися, дядечку. Він, швидше за все, забере нас із Яремою. І якщо брат іще може відмовитися, то мені доведеться повернутися.

– А тобі самій хочеться повертатися?

– Ні, але я не можу й далі обтяжувати вас, коли вдома мені вже нічого не загрожує, – промовила Ярина.

– Яриночко, донечко, що ти за дурниці говориш?! Чим ти нас обтягуєш? Я тебе Христом Богом прошу – не повертайся до діда! Краще залишайся жити з нами. Подумай, що за життя у тебе буде з такою жорстокою людиною, хоч він тобі й рідний дід? А для нас з Уляною ти дочкою стала, такою, про яку ми завжди мріяли, – із хвилюванням говорив Степан. – І твій хрещений не стане заперечувати! Зважуйся, Яриночко!

Ярина подивилася Степанові в очі – у них було стільки любові й тепла, що в неї сльози на очі навернулися.

– Дядечку, так я справді вам потрібна і не заважатиму? – запитала вона, усе ще не вірячи його словам.

Замість відповіді Степан поривчасто обняв її, а Яринка притулилася до нього, наче до рідного батька.

– Звичайно потрібна, донечко, – промовив він, цілуючи її в маківку. – Ходімо! Чого тут стояти?! Скажемо Петрові, що ти не проти залишитися в нас.

Про це своє перше самостійне рішення Яринка ніколи не пошкодувала. А коли Олена дізналася, що її подружка залишиться у зимівнику назавжди, то і зраділа, і пошкодувала її. Адже дівчина розуміла, що тут вони можуть досидітися в дівках до сивих кіс, бо де в степах знайти нареченого, коли на багато миль навколо з женихів лише дід Лаврін, та й той старий?! Проте дівчина промовчала, знаючи гордовитий норов Яринки і не бажаючи з нею сваритися.

Щоправда, згодом Олена почала помічати, що її старші брати Ілля та Кирило все частіше трапляються їм із Яриною на шляху. При цьому обидва намагаються привернути Яринчину увагу. Олена зрозуміла, що братам подобається її подружка, і з одного боку, широко пораділа за неї, а з другого, їй стало сумно – а де ж її кохання? Але з кожним днем вони вчотирьох охочіше проводили час разом, що вносило приємну різноманітність у їхнє рутинне життя – юність і жага веселощів брали своє.

Однак це насторожило Степана – він був ще не готовий сприйняти, що названа дочка, виявляється, підростає і перетворюється на красуню-дівчину, яка має право на чоловічу увагу. І Степан навіть почав підглядати за ними, але коли переконався, що нічого поганого в їхніх посиденьках немає, заспокоївся.

Яринка остаточно вписалася в степове життя – її більше не бентежило усамітнення зимівника, менше гнітила розлука з братом і хрещеним. Часто Степан брав її з собою, коли об'їжджав свою пасіку або вигони, де паслася їхня з Миськом худоба. Яринці подобалися ці поїздки – її вражав дикий степ. Верхи на Промінчику дівчина піднімалася на високі, бозна-коли і ким

насипані кургани і з їхніх вершин оглядала безкрай жовтувато-зелений степ із манливими блакитними далями, який ряснів різнобарвними плямами квітучих трав та сріблився ковилою, вдихала розпечене повітря, просякнуте ароматами полину. А в недосяжній блакиті над усім цим буянням велично ширяли степові орли і луні у пошуках здобичі. Часто самотність степу порушували жваві стада сайгаків або тарпанів. Особливо кумедними Ярині здавалися сайгаки – ніс у цих кіз нагадував роздутий хоботок із округлими ніздрями, і тому їхні морди здавалися горбатими. І через такі мордочки сайгаки паслися задкуючи. Зустрівши стадо тих або тих, Степан завжди когось підстрелював – м'ясо цих тварин було дуже смачним. Але особливо лютував Воробенко на жеребців тарпанів, безжально їх відстрілюючи, – тарпани частенько нападали на домашніх жеребців, загризали їх і відводили в степ усіх кобил.

А ще Яринці подобалося їздити до Лавріна в його самітницький бурдюг. Хоча, уперше побачивши це житло, вона була вражена – старий викопав у землі яму, поставив стіни з лози, обмазав їх глиною, навалив навколо них землі, настелив дах із очерету й отримав цілком зручне житло. А всередині було ще простіше – лавка, крихітний стіл, довга скриня для одягу, яка слугувала ліжком, і піч-кабиця для приготування їжі. Але незважаючи на убогість свого житла, старий був гостинним господарем.

Так минуло літо 1651 року.

Одного дня наприкінці вересня Ярина з Уляною сиділи вдома, коли до них завітала незнайома Яринці жінка. Побачивши її, Уляна аж підскочила і кинулася їй обнімати.

– Боже мій, Галочко! Невже погостювати приїхала? – питала тітка. Ярина пригадала, що ця Галя – дочка одного з сусідів і Данилова приятелька дитинства. Балакуча Уляна часто розповідала їй про дитинство та юність небожа, тому дівчина знала, що ця Галя дуже подобалася Данилові, та так сильно, що він заміж її кликав, але вона йому відмовила. Дивлячись на гостю, Ярина почала розуміти, чому вона подобалася хлопцеві – Галя була висока, ставна, гарна. Тільки погляд її був хижий і видавав корисливу та недобру людину.

– Та овдовіла ж я, тітонько, – відповіла Галя і гірко розплакалася, розповідаючи, що навесні її чоловік загинув у сутичці з поляками, і вона змушена була повернутися до батьків із двома маленькими синами, бо жити їй стало ні на що.

А ще Галя розповіла, що ляхи порубали козаків десь під Берестечком[16 – Мова йде про битву під Берестечком 18-30 червня 1651 р., яка скінчилася поразкою Війська Запорозького.] і пішли війною по Україні, спалюючи, грабуючи і вбиваючи всіх на своєму шляху, не шкодуючи ні малого, ні старого. І село, де вона жила, теж знищено. Литовці спалили Київ;[17 – Йдеться про взяття Києва 04.08.1651 р. військом литовського польного гетьмана Я. Радзивілла. Кияни за підтримки козаків самі підпалили рідне місто, щоб їхнє майно і провіант не дісталися загарбникам.] а народ піднявся проти ляхів ще завзятіше, ніж у 1648 році. І такі в Україні страшні часи настали, що люди тікають світ за очі! Улянка слухала ці страшні новини, хрестилася і від душі жаліла нещасну вдову.

– Ой, а це хто? – здивовано запитала Галя, нарешті помітивши Ярину.

– Це Яриночка, наша зі Степаном прийомна дочка, – з гордістю відповіла Уляна.

– Добре, що ви її до себе взяли, бо гірка була б її доля, – байдуже мовила жінка, зиркнувши на Ярину.

Спостерігаючи таке невтішне горе, Ярина піймала себе на думці, що не співчуває жінці – надто вже награно-трагічною виглядала її скорбота. І було щось у цій жінці таке, що викликало настороженість й антипатію. Але Уляна нічого не помічала, а широко втішала удовицю.

– А як Данило? – запитала Галя, нарешті переставши хлипати. – Чому ти про нього не розповідаєш?

– Ох, Данило! Як був минулого року, так досі немає і бозна-коли з'явиться. Сумуємо ми за ним сильно! – зітхнула Уляна і тут же заметушилася: – Боже, а якщо він із козаками на ляхів пішов?! Адже Степан говорив, що його давно на Січі немає! Ще навесні поїхав. О Господи, вбережи його від смерті лютої!

– Та Бог з тобою, тітонько! – вигукнула Галя, чомусь досадливо скривившись. – Живий Данило! Такий, як він, нізачо не загине. Мабуть, воєє з козаками. Він же справжній лицар!

– Ох, нехай твої слова та Богу у вуха полетять! – шморгнувши носом, відповіла Уляна. – Укрий його, Пречиста Діво, своїм святим Покровом!

Галочка ще трохи покрутилася і пішла, а Ярина мимоволі задумалася: якщо в Україні такі лиха кояться, то чи не постраждала її родина? «Це все-таки мій рідний дід! Господи, вбережи його від смерті! І Любу, і Настю! Але чому ж Данила досі немає? Невже він загинув? – подумала Ярина і злякалася цієї думки. – Відведи і заступи, Боже, таке горе і від нього, і від тітки з дядьком! Спаси і вбережи Данила! Хоча такий, як він, навряд чи загине – надто вже він обережний і спритний!» Але її душу охопила тривога за Данила, а серце стислося від досі незнаної щемливої туги – згадалося, як він заступився за неї в корчмі, як вони разом їхали у зимівник.

Після того Ярина часто думала про Данила і непокоїлася за нього. Її сім'я вціліла – Ярема, відвідавши її, розповів, що хрещеному від діда передали листа, у якому той повідомляв, що всі вони живі, виявляв чудеса смирення, гірко каючись у своїх помилках, та вимагав від Петра повернути йому онуків.

Минули осінь і зима, але від Данила не було звісток.

Розділ 6

Степова суниця

Навіть суворість коханої жінки сповнена нескінченної чарівності, яку ми не знаходимо в найщасливіші для нас хвилини в інших жінках.

Стендаль

Даремно Ярина хвилювалася – Данило був живий, здоровий і в міру вгодований. Він справді навесні пішов у похід, розраховуючи отримати багату здобич. Але, на жаль, заповзятливий хлопець помилився – битва під Берестечком обернулася трагедією для всієї України. Данило, звичайно, засмутився, проте, поміркувавши, визнав, що не все так погано – він живий. Перезимувавши у своїх батьків, хлопець навесні повертався на Січ, а по дорозі вирішив зазирнути у Тихий Яр.

Заїхавши на дядькове обійстя, Данило зібрався йти в хату, коли раптом двері відчинилися і назустріч йому вискочила Ярина з відром у руці. Хоча був лише кінець березня, погода стояла напрочуд тепла, і дівчина вийшла в самій сорочці та спідниці-обгортці. І Данило здивовано завмер – з того часу, як він її востаннє бачив, Ярина витягнулася вгору, зникли її худорба і вугластість, а тіло набуло спокусливих жіночних форм. Навіть обличчя змінилося – щічки округлилися, налились ніжним рум'янцем, а шкіра була молочно-білою. Ця білість різко контрастувала з червоним кольором її губ, від чого вони здавалися ще яскравішими, а великі зелені очі дивилися пустотливо, навіть із викликом. Дівчина підбігла до нього і так щасливо усміхнулася, що хлопець остаточно розгубився.

– Здрастуй, Данилочку! – привіталася вона, не приховуючи своєї радості, і заторохтіла: – До тітки приїхав? Ти часом не бачив моїх брата і хрещеного? Як вони там? Здорові?

– Так, – відповів Данило, від подиву не розуміючи запитань, та отетеріло дивився на дівчину. Ярина стояла коло нього, чекаючи розповідей, але так нічого і не почувши, пішла по воду. «Треба ж! Як погарнішала!» – подумав Данило, проводжаючи її поглядом. І навіть облизнувся, задивившись, як вона іде, граціозно похитуючи округлими стегнами, а потім увійшов до хати.

Тітонька зосереджено поралася біля печі, але на стук дверей оглянулася, очі її блиснули радістю, і вона кинулася обнімати небожа.

– Нарешті! – радісно вигукнула жінка. – Господи, слава Тобі! Ось врзати б тобі лозиною так, як у дитинстві лупцювали! Ти де був увесь цей час? Ми зі Степаном уже не знали, що й думати! Ось як тобі не соромно так вчиняти?

– Не знаю я, як лупцюють – мене ви ніколи не били, – усміхнувшись, відповів Данило.

– А треба було б! Щоб совість із заднього місця в твою голову перемістилася! – вигукнула Уляна і знову почала обнімати небожа. – Соколику ти мій! Данилочку, ми так хвилювалися! Боялися, що ти загинув! Чому ти так довго не приїжджав?

– Та ну... – зам'явся хлопець, міркуючи, що розповідати своїй жалісливій тітоньці, а що ні.

– Ох, Данилочку, краще не розповідай – знаю я все! Галочка розповіла. Вона овдовіла і сюди жити перебралася. І, слава Богу, ти живий повернувся! А де ти зимував?

Данило коротко розповів про свої пригоди, а Уляна позітхала, пожурилася і вкотре подякувала Богові, що небіж повернувся живим.

Хлопець для годиться спитав про сусідів, а коли повернулася Ярина, то почав нишком за нею спостерігати. За цей час він мало згадував її. Та й кого було згадувати – дівчину-підлітка? А тепер чомусь не міг очей від неї відірвати. «Мабуть, погостю у тітоньки довше», – вирішив він.

Ярина не помічала його поглядів – вона зосереджено накривала на стіл. А коли сіли обідати, то Данило навмисне сів поруч із нею. І все пускав очима бісики. Проте Ярина лише здивовано поглядала на нього.

Весь залишок дня Данило крутився біля Яринки, раз у раз заводячи з нею розмову, і дивився на неї так млосо, що такий погляд не залишив би байдужою й черницю. Але дівчина чомусь виявилася несприйнятливою до його

звабливих поглядів, і бесіда раз у раз уривалася, а ввечері Ярина взагалі пішла в гості до подружки, залишивши невдоволеного Данила в компанії тітоньки, до якої незрозуміло у якій справі прийшла Галя. І повернулася дівчина пізно, та ще й у супроводі одного з братів своєї подружки, через що Данило відчув напад йому самому незрозумілого роздратування.

Півночі Данило не міг заснути – його душу розбурхала ця нова, доросла Яринка. А ще за печінки взяло те, що вона не звертала уваги на його залицяння. Зазвичай у стосунках з жінками Данило не знав невдач. А тут така байдужість до нього, єдиного і неповторного!

Наступного дня Данило відновив свої атаки з новими силами і так перестарався, що Ярина роздратовано зажадала дати їй спокій. Тоді хлопець зайшов із іншого боку: коли до дівчини забігла потеревенити Оленка, почав приділяти їй посилену увагу. Проте і це Ярину не зачепило. А ввечері вона спокійнісінько пішла гуляти з Оленою та її братами. Данило з ними не пішов, бо не вважав для себе можливим товаришувати з сімнадцятирічними хлопцями: він – козак, лицар, а ці двоє – ще зовсім цуценята!

Коли Ярина повернулася додому, то з її веселого настрою Данило зрозумів, що вона чудово провела час. Це його вкрай розлютило, і тому наступного дня він поїхав на Січ. Там у похмурому відчуженні Данило просидів до Страсного тижня, обдумуючи причини своєї невдачі. Згадуючи Ярину, він чомусь ніяк не міг угамувати досі незнане занепокоєння в душі. Її образ переслідував його, позбавив спокою. Але коли остаточно потепліло і з Дніпра потягнуло свіжим вітерцем, коли весело защебетали пташки, а сам Микитин Ріг зазеленів, зацвів і запах усіма солодкими ароматами весни, Данило знову поїхав до Тихого Яру.

У зимівник хлопець явився напередодні Великодня. Ярина зустріла його холодно. Дівчина помітила дивну поведінку Данила ще у минулий його приїзд і мимоволі замислилася про причини. Ярина не вважала себе красунею, яка може бути предметом уваги з боку такого привабливого парубка, як Данило! Тому й вирішила, що хлопець над нею жартує. А це вже зачіпало її гордість!

Великдень минув, як і належить: усі з великим апетитом розговорілися пасками і яйцями, хоч і не освяченими, оскільки на багато миль навколо не було жодної церкви. Але Данилові свято було не в радість, тому що Ярина не сиділа вдома, віддаючи перевагу товариству Олени.

У понеділок Світлої седмиці Степан, Уляна і Лаврін пішли в гості до сусідів, прихопивши з собою Данила. Так здавна у них повелося – по черзі влаштовувати застілля на свята. Яринка, розсудивши, що зі старшими буде нудно, залишилася вдома. Трохи прибравши в хаті, дівчина побігла по воду.

День був по-літньому теплим. У зимівнику було тихо, і тільки в поблизькому лісі мелодійно щебетали іволги. Яринка з задоволенням слухала їхній спів, раділа весні... і, мало не підстрибуючи, йшла до криниці. «Ой! А де ж відро?» – здивувалася вона, побачивши, що відро, яким набирали воду, зникло з журавля.

– Яринко!

Дівчина озирнулася – за її спиною стояв Данило з тим самим відром у руці, до краю повним води, з явним наміром облити її. Ярина не встигла відскочити, як він зробив швидкий рух – і дівчина стала мокра з голови до ніг. Вона розгублено стояла, кумедно розкинувши руки, уривчасто дихаючи, кліпаючи мокрими віями й оглядаючи себе: сорочка з тонкого і дорогого полотна, надіта ради свята, митю намокла й щільно обліпила тіло. Та ще

мокра тканина стала майже прозорою, нескромно виставляючи напоказ груди дівчини.

– Ух, ти! Недарма облив – усе одно, що роздягнув! – усміхнувся Данило, очі його загорілися, і він безсоромно почав розглядати її груди.

– Безстидник! – заволатала Ярина і, закрившись руками, побігла геть. Данило весело розреготався і кинувся навздогін.

– Стій, Яринко! Не сердься! Ну, що поганого в тому, що водою облив? Адже я зовсім не в тебе цілився, так що годі й ображатися. Ось краще візьми, накинь, а то ще застудишся, – промовив хлопець, знімаючи свій ошатний кунтуш і накидаючи дівчині на плечі. Та ще й обійняв її так, щоб вона не змогла втекти! Яринка люто зиркнула на Данила, а той не зводив із неї погляду і лагідно, і в той же час пустотливо всміхався.

– Брешеш! – насупилася дівчина. – А навіщо тоді мене кликав? Ось що ти наробив? Де мені тепер сушитися? Та й сором який!

– Та що ж тут соромного? Соромно ховати такі груди, як у тебе! – хихикнув Данило, розуміючи причину її обурення і скося позираючи під нещільно загорнуті поли кунтуша на її грудях. Від сорому і гніву дівчина різко відштовхнула його від себе й побігла додому.

– Яринко, постривай! – Данило знову наздогнав її і пішов поряд. – Не сердься на мене, я ж пожартував! Та й звичай такий – дівок на другий день Пасхи обливати, щоб вродливішими були.

– Відчепися від мене!

– Та хіба тебе хлопці ніколи водою не обливали?

– Ні, не обливали! – відповіла Ярина. Її зачепило не те, що Данило її облив, а те, що змусив засоромитися. Але насправді Яринку збентежив його погляд, який одночасно і приносив задоволення, і тішив самолюбство, і бентежив, й обурював. Досі ніхто й ніколи так на неї не дивився.

– О, я перший! – весело відповів Данило, за що Яринка сердито штовхнула його ліктем у бік. – Ну, не гнівайся! Хоча коли ти злишся, тільки гарнішою стаєш – твої очі так і виблискують, немов зірки темної ночі.

– Відчепись!

– На якій козі до тебе під'їхати, щоб помиритися? – не вгамовувався Данило та обняв її за плечі, явно отримуючи задоволення від своєї витівки.

Ярина уважно на нього подивилась і ображено запитала:

– Даниле, навіщо ти мене дражниш?

– Яринко, ну коли ти вже подорослішаєш? – удавано скрушно зітхнув хлопець. – Я ж не дражню, я заграю. Краще ходімо додому. Тобі треба переодягнутися. Боронь Боже, застудишся, а я цього собі ніколи не пробачу!

Від його слів Ярина зніяковіла, а задоволений Данило міцніше обняв її за плечі і повів додому. Коли вони дійшли до хати, то побачили Олену, яка окинула їх неприязним поглядом.

Насправді Оленка здивувалася, побачивши, що Данило обнімає її подружку. Адже цей гульвіса сподобався їй ще минулого разу. Не те, щоб вона у нього закохалася, але Данило вигідно відрізнявся від інших зимовчаків – одразу було видно, що справжній чоловік, козак-лицар, а не тухтій. Та й на язик був клепааний! І дівчина мимоволі відчула заздрість – їй теж схотілося такої уваги з боку хлопця.

– Ти що, змерзла? – сухо запитала Олена, вказуючи на кунтуш.

– Ні! Він мене водою облив! Тепер доведеться переодягатися! – вигукнула сердита Ярина і побігла в хату.

«Ось у що пристойне перевдягнутися? Це була моя найкраща сорочка!» – засмучено думала дівчина. Полотно на цю сорочку Степан привіз Ярині на гостинець із ярмарку минулої осені разом зі стрічками і дорогим сукном, і всю зиму вона старанно прикрашала її вишивками – у шістнадцять років кожній дівчині хочеться виглядати ошатно навіть у глушині.

Коли Ярина, вдягнена простіше, вийшла з хати, то Данило мило базікав з Оленою. Та ледь побачивши її, одразу забув про свою співрозмовницю. І бідну Оленку знову гризнула досада.

Всі трое вирушили гуляти. Олена йшла поруч із Данилом, мило базікаючи. А Ярина йшла позаду сама й тому помітила, як підозріло ворухнулися куці попереду, і зупинилася. Помітив це й Данило і миттєво вихопив шаблю – мало хто міг забрести у зимівник! Але з куців вилетіли Ілля і Кирило і щедро плеснули на нього водою. Взагалі вони збиралися облили дівчат, але Ярина стояла далеко, а моторна Оленка сховалася за спину Данила, який умить став мокрим із голови до ніг. Повисло мовчання: хлопці перелякалися, дівчата завмерли, а Данило онімів від люті.

– Ви що, шмаркачі, робите? – загорлав він, нарешті повернувши дар мови. – Вам що, повилазило?

– Прости, дядьку Даниле, ми не тебе – дівчат хотіли облили, а ти недоречно попереду йшов... – почав виправдовуватися Ілля.

– Та який я тобі в біса дядько? Теж мені небіж знайшовся! Попереду я йшов... А ти мені що, вказувати будеш, де мені йти? – шаленів Данило, бо дівчата залиvistо зареготали. – Ану, забирайтеся звідси під три чорти, щенята! Ще раз мені на шляху попадетесь – шкури з обох спущу! – горлав він.

Збентежені хлопці пішли. Вони побоювалися Данила, вважаючи його навченим життям чоловіком, якого слід шанувати. Дівчата, хихочучи, пішли з ними. А Данило, мокрий, осміяний і злий, залишився стояти на стежці. Але тут Ярінка повернулася до нього.

– Данилочку, ти як переодягнешся, то сходи води принеси – мені завадив, так тепер виправляй! – янгольським голоском мовила вона і швидко втекла. З обуренням парубок побачив, як Ярина наздогнала Іллю і, поклавши йому руку на плече, щось шепнула на вухо, а той, прислухаючись, поклав їй руку на талію, але потім, засоромившись, прибрав. Данило мало не загарчав від люті, сховав шаблю, яку все ще тримав у руці, і поплентався додому.

Погостювавши ще зо два дні, Данило повернувся на Січ, зарікшись найближчим часом приїжджати до Тихого Яру через байдужість Ярінки. Але місця собі не знаходив і все думав про Ярину, поки не дійшло до того, що почав бачити її у снах. Та ще й зустрів Ярему! Поглянувши на точну копію своєї любки, Данило помчав у зимівник.

І на цей раз Данилові пощастило – Ярина поставилася до нього трохи прихильніше. Проте Данила це не влаштовувало – йому хотілося побути з Яриною наодинці, але постійно хтось заважав.

– Ярино, а давай верхи покатаємося! – одного разу запропонував він.

– Ні. З тобою буде нецікаво, бо ти – нудьгар, – підштрикнула Яринка.

– Я – нудьгар? – здивувався Данило і доклав усю свою красномовність, щоб умовити її, але дівчина навідріз відмовилася.

Тоді Данило підступно натякнув, що знає одне місце, де росте багато степової суниці. Яринка одразу зацікавилася – минулої весни дядько привозив їй із Уляною повний кошик сунічок, але збирав він їх десь далеко, і вона гадки не мала, що ці ягідки ростуть зовсім поруч.

– Татари навмисно пасуть кобил у тих місцях, де росте багато суниці, і тоді молоко цих кобил пахне суницею, – розповідав Данило. – Маленьким я часто туди бігав поласувати.

– З Галею? – запитала Яринка.

– Ага. Це ж моя приятелька була.

– Та я й дивлюся, що у тебе приятелі самі жінки! – глузливо мовила дівчина.

– А ти що, ревнуєш? – стрепенувся Данило. – Чи шкодуєш, що не моя приятелька?

– Ти старий, щоб бути моїм приятелем! – знайшлася Ярина.

– Ну, раз я старий, то піду їсти сунічки сам, – образився Данило.

– Так нечесно! Ти обіцяв мене туди відвести!

– Нічого я тобі не обіцяв! Я сказав, що знаю, де вона росте. Але вести туди не обіцяв.

– Ну, і їж її сам! – намурмосилась Ярина, на що Данило тільки хитро посміхнувся.

А наступного ранку обое вирушили на заповітний лужок. День видався задушливим, і вони йшли неспішно, розмовляючи і змагаючись у дотепності. І Яринка встигла змучити Данила своїми піддражнюваннями. Але він стоїчно зносив таке насильство, бо після кожного жарту дівчина так лагідно йому всміхалася, що він готовий був терпіти що завгодно. Очі її сяяли, а руді коси золотились і палахкотіли на сонці так, що Яринка мимоволі нагадувала Данилові вогник.

Нарешті вони дійшли до широкої луки, де в густій траві росла суниця. Не встигла Ярина знайти і зірвати кілька ягід, як моторний Данило простягнув їй повну жменю суниць. Дівчина всміхнулася і двома пальчиками взяла соковиту ягідку, делікатно відкусивши від неї.

Данило дивився, як рухаються її соковиті й червоні, як та суниця, уста, як звабливо згинається їх лінія, і очей не міг відвести. Ярина взяла наступну ягідку, м'яку і перестиглу, поклала до рота, ненароком забруднивши верхню губу. А прожувавши, охайно облизала її. Від цього Данила охопило збудження, і він відвів очі, приборкуючи себе. Але Ярина ласувала суницями, не помічаючи, що, власне, спокушає його, що він ледь

розум не втрачає від пристрасі. Залишилася остання ягідка, і Данило сам підніс її до губ дівчини. Ярина зустрілась із ним поглядом і почервоніла – у його оксамитових очах, немов вогонь, бушувало жадання. Вона в сум'ятті відвернулася.

– А останню? – запитав Данило.

– Дякую. Я вже наїлася, – мовила Ярина. – Собі її візьми.

– Ні! Треба з'їсти! Інакше вона буде за тобою ганятися! – зі смішком сказав Данило і, повернувши обличчя дівчини до себе, поклав їй до рота останню сунічку. При цьому ніби ненавмисно забруднив соком її щоку.

– Яка ж у тебе шкіра біла! – сказав він, дістаючи хустинку і насилу стримуючи себе, щоб не поцілувати дівчину. – Наче сніг! – і витер їй щоку. А потім пестливо ковзнув пальцями по її шиї, додавши: – І ніжна, мов пелюстки квітів!

Зніяковіла Ярина, пробелькотівши: «Дякую», підвелась і мало не побігла геть. Вона була ще занадто юна і не розуміла, що розпалила в ньому небезпечну пристрась. Але його погляди чомусь не тільки бентежили, але й зігрівали душу. Данило, наздогнавши дівчину, мовчки пішов поруч.

Загриміло, і Ярина, подивившись на грозові хмари, прискорила крок. Але різко дмухнув сильний вітер, принісши в собі прохолоду. Високі трави захвилювалися, зашелестіли, обурюючись, що так безцеремонно порушено їхній спокій. Світлий небокрай почорнів від хмар. І несподівано його осяяв спалах, а потім оглушливо гримнуло, а в жаркому повітрі запахло грозою впереміш із пахощами трав і гіркою пилу. Яринка майже бігла додому, коли посипалися перші важкі краплі. Данило схопив її за руку і потягнув до найближчого гаю. І тільки-но вони вбігли під покрив дерев, як почалася злива.

Гілки жалібно скрипіли під поривами холодного вітру. Ярина зіщулилася від цієї прохолоди. Данило всміхнувся і пригорнув її до себе, щоб захистити від вітру. «Не варто!» – нахмурилась дівчина, намагаючись вивільнитися. Але вирватися з його сильних рук виявилось непросто.

– Тапусти мене! – зажадала Ярина.

– Навіщо? – спокійно запитав Данило і дихнув їй у потилицю.

Його гаряче дихання одночасно і обпекло, і зігріло, а в його обіймах було тепло, проте Яринка, чомусь злякавшись, намагалася будь-що вирватися. Тоді Данило круто повернув її обличчям до себе і міцно притис до грудей, ковзнув рукою по її спині, погладив шию, потилицю, підняв її обличчя за підборіддя, змусивши дивитися на нього. І Ярина з хвилюванням прочитала в його погляді пристрась. Він лагідно всміхнувся і, нахилившись до її губ, поцілував. Яринка завмерла в його обіймах – вона ніколи не цілувалася, а від дотику його губ зашуміло в голові, шалено закалатало серце, а ноги чомусь стали підкошуватися. А Данило все пристрасніше цілував її, і коли відчув, що вона відповідає на його поцілунки, його руки почали все наполегливіше блукати скрізь по її тілу. Від цього Ярина миттю схаменулася, якимось чином вирвалася з його обіймів, відскочила і забігла за дерево. Утекти їй особливо було нікуди – навколо суцільною стіною лив дощ.

– Ти здурів чи що? – ледь перевівши подих, промовила вона.

– Тобі ж було холодно, ось і хотів тебе зігріти, – пустотливо відповів Данило, знову підступаючи до неї.

Ярина почала задкувати навколо стовбура, а він наступав на неї. Розвернувшись, вона побігла до іншого дерева, але хитрий Данило метнувся навперейми, і вона потрапила йому прямо в руки.

– Попалася, рибко! – усміхнувся він, схопивши її, і міцно, але в той же час ніжно притиснув до себе.

– Відпусти! Ти що собі дозволяєш? – розсердилася Ярина.

– Ти мені подобаєшся, Яринко! Сильно подобаєшся! Тягне до тебе, наче метелика до вогню. Якщо не бачу тебе день, два, тиждень, то сам не свій, – палко говорив Данило, дивлячись на неї закоханими очима.

Ярина зникла і перестала вириватися – від цих слів серце затріпотіло. Але, як на гріх, згадалися інші слова: «Ти руда, і така худа, що в твоїх кістках застрягнути можна». І душу Яринки сколихнула давня образа.

– Не смій більше торкатися мене! А то ще в моїх кістках застрягнеш! – сердито крикнула вона, рішуче відштовхуючи його, і побігла геть із гаю у суцільну сіру пелену зливи.

Ярина миттєво вимокла до нитки. Серце шалено калатало, а губи горіли від Данилових поцілунків. Вона побігла додому навпростець, по високій траві, плутаючись у мокрому подолі, підставляючи під дощ обличчя і не помічаючи, як боляче висока трава і дощові краплі б'ють по щоках і плечах. Задихаючись від швидкого бігу, дівчина влетіла в хату.

– Святі угодники! – вигукнула Уляна. – Що сталося, дитино? На тобі ж лиця немає!

– Зі мною все добре! Промокла я просто! – тремтячи всім тілом, мовила дівчина.

– Давай швидше переодягайся в сухе, бо, не дай Боже, захворієш. Дай я тобі допоможу! – жінка підійшла до Ярини і зазирнула їй в очі, а потім строго запитала: – Доню, що сталося? Часом не Данило тебе образив?

– Та хіба став би він мене ображати?! Холодно мені, ось і тремчу, – ховаючи очі, брехала Ярина, і хоча Уляна одразу її розкусила, але промовчала.

– А де ж Данило? – запитала жінка, дістаючи зі скрині сухий одяг.

– Не знаю.

Уляна усміхнулася і сіла за свою прядку.

Невдовзі дощ скінчився, і з'явився Данило. Він незворушно увійшов у хату і всівся на лавці біля віконця, нишком зиркаючи на Ярину. Дівчина підвела голову, і, зустрівшись із ним поглядом, спалахнула й відвернулась. Уляна мовчала, поглядаючи на цих двох, а потім понесла мокрий Яринин одяг сушитися на вулицю. Ледь вона вийшла, як Данило схопився, метнувся до Яринки і вхопив її за руки. «Наступного разу нікуди від мене не подінешся. Не втечеш, мій вогнику!» – палко зашепотів він, намагаючись поцілувати її.

– Відчепись! Я все тітці розповім, якщо не відстанеш! – відвертаючись, пригрозила Яринка.

– Розповідай! – коротко засміявся Данило. – Що вона мені зробить? Нічого! Та й хіба погано те, що я кохаю тебе?

Ярина аж застигла від його слів, але тут пролунали кроки, і Данило швидко відскочив від неї.

Коли Уляна увійшла, то обое з незворушним виглядом сиділи по різних кутках кімнати. Запанувало мовчання: Уляна зайнялася пряжею, Данило нишком спостерігав за Яриною, а вона взялася за вишивання.

– Піду я до сусідки. Вона мене ще вранці запрошувала, – несподівано сказала Уляна.

– Я з тобою! – схопившись, вигукнула Ярина, бо второпала, що тітка навмисне залишає її з Данилом наодинці.

– Чого б це? – здивувалася Уляна. – Краще сиди вдома, а то ти змерзла, а на вулиці прохолодно.

– Ні, я вже зігрілася. Візьми мене з собою! – благально сказала дівчина, скося поглядаючи на Данила.

– Добре, ходімо!

Ярина з Улянкою вийшли з хати, дійшли до стежки, що вела на той бік балки. Тут жінка зупинилася і відверто запитала: «Ярино, що у вас з Данилом сталося?»

Ярина зашарілася, але не відповідала. Уляна помовчала, а потім знову заговорила:

– Дитинко, розкажи мені все чесно, – зажадала Уляна. – Я не стану тебе лаяти або засуджувати, бо хто не був молодим, той не був дурним! Данило що, зазіхнув на твою честь?

– Та Бог з тобою, тітонько! – ужахнулася Ярина. – Та ніколи він не зробив нічого такого, від чого було б соромно мені чи йому!

– Тоді чому ти його боїшся?

– Просто він... він... – м'ялася Ярина. Але вона й сама не могла зрозуміти, чим саме її бентежить Данило.

– Теж припав тобі до душі, як і ти йому, – закінчила за неї Уляна. І тут же їй стало шкода Ярину, яка низько опустила голову, зробившись яскраво-червоною від збентеження. Жінка обняла дівчину за плечі й почала гладити по голові, питаючи: – І що в цьому страшного, що ти його цураєшся? Хіба мій небіж поганий?

– Та ні, тітонько! Данило він... він хороший! Просто я... Я не вірю йому! – затинаючись, промовила Яринка.

– Чому? – здивувалася Уляна. – Може, він і легковажний, але це тому, що не одружений, а от як одружиться, то з нього добрий чоловік буде!

– Ах, ні! Не тому! Просто... Я ж коли з дому втекла, то в дорозі Данило повадився зі мною, як із маленькою – все дражнив і насміхався. До сліз образливо було! А тепер різко змінився і проходу мені не дає. І як його тепер зрозуміти?

– Ох, Данило! Споганив криницю, а тепер хоче водиці, та не вдається напиться. Яриночко, доню, що було, то загуло! Ти ж тоді ще недолітком була, а нині гарнішої за тебе дівки в усьому Дикому Полі не знайти! Цей бовдур тільки заради тебе сюди їздить, бо закохався по самі вуха! Тільки ось тобі самій вирішувати – потрібен тобі Данило чи ні. Якщо не любиш його, то скажи йому про це чесно. Тільки не бійся з ним говорити про це! Ну, а якщо він тобі милий, то... – Улянка пустотливо і двозначно усміхнулася.

– А якщо він просто морочить мені голову? – запитала Ярина. – Адже він старший за мене!

– Ну, то й що, що старший?! Він старший за тебе лише на десять років, і що ж йому тепер, не можна тебе кохати? Ти, дитино, краще не ходи зі мною до сусідки, а прогуляйся, бо саму себе не можеш зрозуміти, – м'яко промовила Уляна, поцілувала дівчину в лоба і швидко пішла стежкою.

«Ох, ну чому мені так складно повірити в його кохання? А чи кохаю я його? Мене до нього тягне, але... Ох! Я справді сама себе не можу зрозуміти!» – зітхнула Ярина.

Розділ 7

Не тільки у жінок язик довгий

Чужі гріхи порахувати ти старанно рвешся?

З своїх почни, і до чужих навряд чи доберешся!

Фрідріх Рюккет

Теплим квітневим ранком 1652 року в березанській корчмі було порожньо, оскільки всі завсідники були зайняті своїми справами. Тому корчмар Іцко знічев'я уважно спостерігав за двома постояльцями, які в задумі сиділи за столом.

Один із них, сивий чоловік похилого віку, мав благородний вигляд: його одяг був хоч і не новий, проте добротний; гордовитий погляд карих очей видавав людину шляхетного походження, а суворий вираз обличчя – бувалого вояку. Його супутник був вродливий, кароокий і на вигляд мав не більше двадцяти років. Одразу було ясно – це батько і син: надто вже впадала в очі їхня схожість.

«Ніби як пани, та не пани! Були б панами – горілки б зажадали, – міркував Іцко. – А так сидять із такими благочестивими пиками, немов опрісноки ім солодші за десятирічний мед».

Тут літній постоялець так різко скинув на Іцка пронизливий погляд, що той аж здригнувся. І поманив корчмаря до себе таким владним жестом, що той одразу ж підійшов, догідливо вклонившись.

– Ти часом не знаєш Лукаша Бережного? – запитав чоловік.

Іцко з жахом зиркнув на свого клієнта і перехрестився.

– Чого це ти хрестишся? – насупився той. – Що з Лукашем таке? Він що, загинув або...

– Та якби ж загинув, пане! – гаряче перебив його Іцко. – Помер він, вірніше стратили його.

– Як так? – збліднувши, спитав чоловік, а його син стривожено поглянув на нього.

– Та річ у тому, що... – Іцко зам'явся, але потім рішуче підсів до своїх клієнтів і заговорив: – У нашого сотника Станіслава Черевковського було двоє онуків від єдиного сина. А ще була молода дружина, Маланка. Така гарна, що й очей не відвести! Але в кого жінка молода, тому велика біда. Хвойдою вона виявилася – зв'язалася з цим Лукашем Бережним, про якого ти питав. Він у нашого сотника джурою служив. Не знаю, скільки вони під самим носом у Черевковського блудили. У такій справі свічку їм ніхто не тримав! Але одного разу зникли сотникові онуки. Маланка набрехала чоловікові, що начебто втекли діти до свого хрещеного на Січ. Проте Черевковський уторопав, що вона бреше, прослідкував за нею і спіймав її на перелюбстві з Лукашем. Ось тоді і з'ясувалося, що коханці давно планували цих дітей убити, щоб усе майно старого у спадок отримати. І саме тому діти змушені були втекти. І ось дізнавшись про це, – захлинаючись від задоволення, розповідав Іцко, – наш сотник наказав Лукаша на очах у Маланки на палю посадити. А вона, не витримавши такого горя, повісилася. А так цим двом і треба, бо думали, що Бога за бороду взяли! Ти чого це, пане? – здивовано запитав корчмар, бо обидва чоловіки стали біліші за крейду, а на їхніх обличчях ясно читалася мука.

– Нічого! – хрипко відповів той. – А коли це сталося?

– Минулого року, навесні, все сталося. Але треба ще сказати тобі, пане, що Господь справедливий! Добре наш сотник поплатився за свою жорстокість – онуки від нього відмовилися! Я про це достовірно знаю, бо власноруч від імені онуків листа писав! Черевковський їхнього батька з дому вигнав, бо на їхню матір оком накинув. Він у нас іще той баболюб! Коли син і невістка померли на чужині, то Станіслав схаменувся і забрав онуків до себе. Він же волів волочитися, поки Маланку не здибав, а не про сиріток подбати! А нині онуки й знати його не хочуть через його жорстокість! Він благає їх повернутися, але марно. А так йому й треба! В інших людей діти, онуки поруч, а йому ні до кого й сивої голови прихилити! Фух! – Іцко аж захекався від своєї розповіді.

Гість трохи помовчав, опановуючи себе, а потім почав розпитувати про подробиці цієї драми. Іцко з задоволенням розповідав, не помічаючи, що в обличчі чоловіка застигли гнів і скорбота. Натомість базикало виклав усе, що знав: і те, що сотник заборонив Лукаша ховати, мовляв, хай на палі гние, поки кістки не посиплються, але хтось його все ж поховав; і те, що онуки сотника близнюки, і де вони, за чутками, прихисток знайшли, і як їх звуть; і що воно за людина така, їхній хрещений Петро Дубченко. Іцко не замислювався, чому його так докладно розпитують, – головне, що можна комусь кістки перемити!

– Скільки ми тобі винні за постій? – нарешті запитав чоловік.

Розрахувавшись, дивні гості попрощались і швидко пішли.

«І чого це вони так ретельно все випитували? – нарешті замислився Іцко. – Яке їм до цього діло? Може, не треба мені було першим зустрічним таке розповідати? Хоча... Про це все містечко знає!»

І чому люди так люблять обговорювати і засуджувати гріхи інших, зовсім забуваючи про власні?! Патякало і не підозрював, що своїм довгим язиком

зав'язує страшний вузол кровної помсти, тому що ці двоє незнайомців були батьком і молодшим братом небіжчика Лукаша.

Георгій Бережний, батько Лукаша, походив із православної шляхти, але завдяки впливу єзуїтів прийняв католицизм, отримавши нове ім'я Юзеф. І в його особі католицька церква придбала одного з найбільш завзятих і фанатичних поборників – віднині Юзеф вважав грецький обряд кричущою мерзотою перед Богом, при цьому забувши, що Христос навчав любові і милосердя до ближнього свого, а не певного обряду. І своїх синів, Лукаша і Марека, він виховав у суворій повазі до католицизму.

Однак зміна віри не додала Юзефу доходів, тому він змушений був служити багатому шляхтичу-католику. Його сини теж служили з ним. І все було б добре, але Лукаша це не влаштовувало – чому він мусить догоджати рівному собі лише тому, що в того більше грошей? Адже він такий самий шляхтич, як і його господар. І Лукаш почав залицятися до хазяйської дочки, розраховуючи одружитися з нею і таким чином збільшити свої статки. Та тільки дівчина розгадала його корисливі наміри і запропонувала забратися з батьківського маєтку добром, погрожуючи поскаржитися батькові. Щоб уникнути такої ганьби, Лукаш утік. Ось так він і опинився у Черевковського, де і закохався у Маланку.

Після втечі сина Юзеф ледь не збожеволів від горя, розшукував його, але марно. Та якось від свого старого приятеля дізнався, що Лукаш служить у Березані джурою в одного козака. Бережний оскаженів – це було незмивною плямою на честі його роду. Його син, шляхтич, служить якомусь хлопцеві і схизматикові! Боже! Спочатку Юзеф був готовий власноруч порішити Лукаша. Але якими б сильними не були його релігійний фанатизм та шляхетська пиха, вони не могли затьмарити любові до синів, які були єдиним його багатством та втіхою, і дорожив він ними більше, ніж своєю шляхетською честю.

Тому Бережний, прихопивши Марека, поквапився у Березань, сподіваючись повернути Лукаша. Але доля приготувала йому ще один жорстокий удар – його син не тільки опустився до служіння схизматикові, а ще й скоїв смертний гріх, перелюбствуючи з чужою жінкою, через що прийняв ганебну смерть, наче нікчемний хлопець!

Стоячи на подвір'ї, Юзеф ніяк не міг осягнути, що дожив до такої ганьби. Марек стояв поруч і мовчав. Йому до божевілля було шкода брата, але він не смів висловити жалю за ним, знаючи суворість батька.

– Поїхали, сину, на берег річки, – наказав Юзеф.

Марек навіть не спитав навіщо, лише покійно пішов по коней та прослідував за батьком на берег Недри.

Весна давно вступила в свої права – березові гаї навколо містечка вдяглися в ніжну зелень, зазеленіли луки, проблискуючи золотими зірочками гусячої цибульки і кульбаб, а Недра, повноводіша від танення снігів, здавалася кришталевою. На березі Юзеф спішився і задумливо озирався на всі боки. «А може, і не тут! – думав нещасний батько. – Може, він обрав інше місце. Як же зрозуміти? У кого б запитати! Ні, не буду нікого питати! Так тільки болючіше!» Забувши про сина, Бережний побрів уздовж берега, дивлячись на блакить Недри, що несла свої води вдалечинь, відбиваючи білосніжні купчасті хмари, – це місце було таким прекрасним та безтурботним, і здавалося неймовірним, що в когось піднялася рука осквернити його кривавою розправою. Марек боязко рушив слідом за батьком, з тривогою спостерігаючи за ним.

«Господи, як же це так виходить? Черевковський стратив мого сина без суду ганебною карою, немов нікчемного хлопа! Та як він посмів!? Невже Лукаш не

говорив йому, що він шляхтич? Швидше за все, говорив, але цей мерзотник знехтував усяку справедливість і законність! Навіть могили в мого сина немає! Як же так можна було вчинити з людиною, що навіть її мертве тіло було кинуте на поталу?!» – думав Юзеф, і в його серці народжувалася така сильна ненависть до Станіслава, що він із нестерпним болем у голосі вигукнув: «Господи, покарай цього нечестивого еретика! Покарай його за безславну і ганебну смерть мого сина, – і тут його осінило: – Я сам можу стати знаряддям Твоєї кари!»

Думки його гарячково закипіли. Він заметушився, не звертаючи уваги на стривоженого сина. «Він дорого заплатить мені за смерть Лукаша! Він і його виродки! Вони всі винні! Це через своїх онуків Черевковський так жорстоко покарав мого сина! Якщо хочеш погубити дерево, то відітни його гілки – я знищу його онуків, я доведу їх до гіршої ганьби, ніж він довів мого сина! А потім я розрахуюся з ним самим!» – думав Бережний.

– Сину мій, я клянуся тобі на тому самому місці, де ти зустрів свою смерть, що не знайду спокою доти, доки не помщуся твоєму вбивцеві! – вигукнув Юзеф.

– Батьку! – з тривогою вигукнув Марек, помітивши, що погляд того світиться безумством.

– Поїхали, Мареку, – спокійно наказав Юзеф. – На нас чекає довгий шлях – ми ідемо на Січ.

Хлопець зітхнув і мовчки підкорився. Він розумів, що батько, давши таку клятву, чинить не по-людськи, іде проти віри, що вчить любові й милосердя, йде проти самого Бога, але не посмів заперечувати йому.

Весь шлях до Січі Юзеф ретельно обмірковував свою помсту. І поступово в його запаленому мозку складався план. «Спочатку треба знайти хлопця, а потім вистежити дівку. Почну з неї. Якби ця дівка не допомогла тоді втекти своєму братові, то мій Лукаш був би живий! Вона буде першою – треба зробити так, щоб вона безслідно зникла. І тоді нехай її брат та дід страждають від горя, як страждав я! Наступним буде хлопець, якого треба довести до не менш ганебної смерті, як і в мого бідного Лукаша! – планував Юзеф. – А потім я все особисто розповім Черевковському і помилуюся, як він завие з горя!»

Які все ж таки огидні люди, що ставлять свою гординю, ненависть і жагу помсти вище, ніж справедливість і милосердя! Юзеф ні на мить не замислився, що близнюки ні в чому не винні перед ним і його сином. Навпаки – це Лукаш завинив і перед ними, і перед їхнім дідом. А єдиною виною Станіслава була цинічна й жорстока розправа над своїм кривдником. Але для Бережного існував лише один факт: його хлопчик був мертвий, і ця смерть вимагає помсти. І байдуже, що він збирається мститися невинним!

Прибувши на Січ, Юзеф насамперед відправився до кошового отамана, перед яким, назвавшись іншим ім'ям, цинічно удав із себе щирого православного, розповів жалібну історію про минуле життя та отримав дозвіл вступити разом із сином до Війська Запорозького Низового.

Після цього Юзеф відправився до січових шинків, де дізнався, що Дубченко перебуває у Левушківському курені. На жаль, промовисте прізвисько Петра було ідеальним способом вийти на слід близнюків. І Бережний, не гаючись, відправився до куреня. Але з'явився Юзеф у сумну годину – усіма улюблений і шанований курінний отаман Єгорка Литвин був тяжко хворий.

Єгор зліг ще на початку березня, і ніщо йому не допомагало – ні вміння січового лікаря, ні палкі молитви його товаришів. Уже почався травень, а

недуга його не відпускала. Та все ж він прийняв двох новачків – за січковим звичаєм кожен козак був вільний у виборі куреня і відмовити йому ніхто не міг.

Оселившись у курені, Юзеф насамперед придивлявся до козаків, остерігаючись відкрито розпитувати про Дубченка та Ярему. Петра він вираховував одразу, бо той невсипно доглядав хворого Єгора. А ось Яреми у курені не було – хлопець, користуючись повною свободою, то проводив час на риболовлі, то їздив на Чортомлик, де будували нову Січ.[18 – Мова йде про Чортомлицьку, або Стару Січ, яка була заснована у 1652 р. кошовим отаманом Федором Лютим на острові Чортомлик (Базавлук) у гирлі річок Чортомлик, Підпільна (Липинка) і Скарбна; проіснувала до 25.05.1709 р., коли її з наказу Петра І зруйнувало московське військо карателів за підтримку низовими козаками самостійницької політики гетьмана І. Мазепи.] Ці обставини викликали у Юзефа досаду – а раптом хлопець усе літо не з'явиться? Адже відкладати свою помсту в довгий ящик він не збирався.

На жаль, невдовзі Бережному пощастило: бідолашний Єгор помер, на похорон зійшлося чимало козаків, у тому числі і Ярема. Спостерігаючи за Петром, який гірко плакав над тілом померлого друга, Юзеф помітив поруч із ним рудого хлопця. Обережно розпитавши людей, він з'ясував, що це і є похресник Дубченка. «Чому він живий, а мого Лукаша давно хробаки зжерли?» – з ненавистю думав Юзеф, уважно вбираючи у пам'ять риси обличчя Яреми.

Нарешті побачивши Ярему, Юзеф почав за ним слідкувати. Навіть наказав Мареку потоваришувати з хлопцем, щоб у такий спосіб винюхати, де живе його сестра. Ось так Юзеф і дізнався, що Ярина мешкає в зимівнику у козака Воробенка. А з'ясувавши, де розташований цей зимівник, поквапився туди, прихопивши сина.

Діставшись до Тихого Яру, Юзеф почав потайки спостерігати за його мешканцями. А коли побачив Ярину, то зрадів, що не помилився. Проте схопити її не було жодної можливості – за нею, наче охоронець, завжди слідував якийсь молодий козак.

Тоді Бережний обрав глуху і зручну балку неподалік від Тихого Яру, де збудував курінець, у якому оселився в надії дочекатися слушної нагоди викрасти Ярину. Але як потім вчинити з нею, Юзеф не уявляв. Убити її він вважав ганьбою для себе – ще ніколи його шабля не відбирала життя у слабкої жінки. Тим паче, що мерзотнику схотілося приректи дівчину на ганебне і жалюгідне життя.

Марек покірно допомагав батькові, але невимовно страждав, почувачись негідником. За цей час юнак багато чого переосмислив із тих цінностей, на яких виріс. Точніше, побачив інше життя, вільне від умовностей, станових забобів та батьківської тиранії. І Марек остаточно утвердився в думці, що батько збирається вчинити безбожно, але не знаходив у собі сил зупинити його. А побачивши свою майбутню жертву здалеку, відчув невимовну жалість до безневинної дівчини, яка до того ж була така вродлива, така весела й усміхнена, немов світилася щастям. Тому Марек одного разу не витримав.

– Навіщо ти все це робиш, батьку? Невже ти гадаєш, що таким чином відновиш справедливість? – запитав він.

– Мовчи, Мареку! Ти надто молодий та м'якосердий і ще багато чого не розумієш.

– Але згубивши ні в чому не винних людей, ти не піднімеш Лукаша з могили! Краще прояви милосердя. Ти ж сам учив мене милосердя!

– Так, учив. Але як можна бути милосердним із таким негідником, як Черевковський?! Милосердним треба бути з тими, хто цього милосердя гідний!

– І ти, батьку, вважаєш, що маєш право вирішувати, хто гідний милосердя, а хто – ні? Тільки Бог має право це вирішувати! – гнівно вигукнув Марек і замовк, з острахом дивлячись на батька.

Юзеф оторопіло витріщився на сина. Ніколи Марек не суперечив йому. Завжди був покірливим. Але нині Бережний усвідомив, що син зовсім не поділяє ненависті, яка розриває його душу.

– Ти, Мареку, забуваєшся! – промовив Юзеф, упоравшись зі своїм здивуванням. – Ти забуваєш, що я тобі батько і моя воля – закон. Краще роби те, що я тобі велю!

Марек зітхнув і покірно вибачився.

Одного разу Юзеф ловив рибу, коли помітив на протилежному березі Дніпра татар. Він миттєво сховався у густих кущах, пильно спостерігаючи за ними. Татари поїли коней, дістаючи воду з річки відрами на мотузках. Юзеф дивився на них, і тут його осяяло: «Я продам дівку татарам!»

Розділ 8

Ніч у литім місяці

Від віри до любові швидка дорога.

Навіяти довіру – о, це так багато!

Коли повіриш ти, що він тебе кохає,

Полюбиш і сама: такий любові закон.

П'єр Корнель

Як привабити дівчину в глухому зимівнику посеред степів, де можливості досить обмежені? Це питання складне і нерозв'язне для тих, хто не має схильності до романтики, а також позбавлений фантазії. А найголовніше – кмітливості. Данило був вельми практичним молодиком, абсолютно не схильним до всіляких сентиментів, зате якраз був наділений кмітливістю, а ще заповзятливістю й фантазією.

З моменту свого освідчення Данило, звичайно, докучав Ярині залицяннями, але в міру. Проте й сама дівчина охочіше проводила час у його товаристві. Ось так одного разу Данило й побачив, що вона вишиває на рушничку лілії.

– А чому лілії? – запитав він.

– Покладено так, – трохи ніяковіючи, відповіла Ярина, замовчуючи, що дівчата вишивали лілії на своїх весільних рушниках. – Та й це Оленин рушник – у неї не виходить їх вишити, – додала вона, покрививши душею – це був її власний рушничок.

– А тобі подобаються ці квіти? – запитав Данило.

- Мені подобається латаття, - відповіла Ярина. - Тільки тут воно не росте.

Данила наче блискавкою вдарило - це була зручна лазівка.

- Чому ж не росте? Ех, Яринко, уже два роки живеш тут, а до пуття нічого не бачила! Хочеш, поїдемо туди, де багато твоєї одолень-трави? - невимушено запропонував він.

Ярина усміхнулася - люди називали латаття одолень-травою і вірили, що воно захистить від нечистої сили та ворогів. А ще вона зрозуміла, що саме ховається за цією пропозицією, тому промовчала.

- Ти тільки уяви -пливеш по воді, а навколо стільки латаття, що здається, по ньому можна пройти, як по землі! Та й Дніпро нижче за течією набагато красивіший, ніж тут! - спокушав Данило. - А хіба дядько чи дід не катали тебе на човні?

Ярина усміхнулася і заперечливо похитала головою.

- Отже гріх втрачати таку можливість! Поїхали, Яринко! Тобі сподобається!

- Добре, Даниле, якщо тітка з дядьком дозволять, то я поїду, - відповіла Яринка, потай сподіваючись, що вони заборонять.

Але на її здивування Уляна вельми охоче дозволила. А от Степан насторожився. Він помітив, що вітрогон небіж став надто вчапати у зимівник. Ні, він був Данилові радий, проте розумів, що ці гостини аж ніяк не з любові до сім'ї. Отже, Данило, не маючи серйозних намірів, вирішив упадати за Яриною, щоб розважитися. А такого Степан допустити не міг, бо це ганьбило і Ярину, і його самого як опікуна! Однак Воробенко поступився вмовлянням дружини, бо звик довіряти її думці. Проте суворо наказав Данилові берегти Яринку і привезти додому ввечері.

І сонячного дня Ярина та Данило вирушили на прогулянку. Дніпро нижче за течією вражав дикою красою химерних сіро-бурих круч, мальовничих берегів зі смужками золотих піщаних мілин. Особливо вабив Дубовий острів, порослий дубами, увитими диким виноградом і хмелем. А поруч розкинувся Гавин острів, [19 - Дубовий та Гавин острови - великі острови на Дніпрі, розташовані перед Гадючим (Вільним) порогом. Затоплені у 1932 р. під час будівництва Дніпрогесу.] названий так через безліч гав, які гніздилися у його пишних лісах. Яринка в захваті вертілася на всі боки, вбираючи у свою душу цю дику красу.

- А хочеш, пропливемо через Гадючий поріг!? - запропонував Данило.

- Але ж дядько не дозволяв! Він говорив, що це небезпечно!

- Та я там ще хлоп'ям плавав! І ми дядькові нічого не скажемо! - і Данило направив човен до порога.

Потрапивши в течію Дніпра, особливо швидко в порожистій частині, човен стрімко поплив уперед. Данило вправно керував ним, маневруючи між каменів, що стирчали з води, і скель, які вервечкою перетинали русло.

- Ти немов звивистою стежкою йдеш! - похвалила Яринка.

- Мене Лаврін навчив, - скромно відповів Данило. - Він часто возив мене ще малим рибалити на острови і за поріг.

Човен мчав усе стрімкіше, і Ярина занепокоїлася: дніпровські води вирували і шипіли, немов олія на пательні, а попереду скелястими громадами насувалися два острови – саме на них із шаленою швидкістю течія несла суденце.

– Даниле, куди це ми так швидко пливемо? – із тривогою запитала вона.

– У Вовче горло, – була незворушна відповідь. – Це найнебезпечніше місце Гадючого порога. Зате найцікавіше!

– Даниле, я не хочу туди! – вигукнула Ярина. – Повертай назад!

– Ні, не вийде. Я тут не впораюсь із течією, тому мусимо плисти вперед.

– Тобі ж дядько заборонив сюди плисти! – вигукнула дівчина, тремтячи від страху, бо човен невідворотно несло на скелі правого острова, і здавалося, що ніяка сила на світі не зможе врятувати це вутле суденце від загибелі. – Ми ж з тобою зараз розіб'ємося!

– Для мене це буде щастям, мій вогнику! Якщо ти мене не кохаєш, то дозволяй хоча б померти з тобою! – пожартував Данило.

– Ти божевільний! Господи Боже, я не хочу тут умирати! – заволатала Яринка і, підхопивши поділ, уже зібралася стрибнути у воду, але Данило, пирснувши зо сміху, утримав її за косу.

– Не бійся! Краще дивись уперед! – сказав він, обіймаючи її за стан.

– Ні! – заверещала Ярина, бо острови вже нависали над крихітним човником, а невблаганна течія несла його на смертоносні скелі. Від жаху вона притулилася до Данила, сховала обличчя на його грудях.

– Та дивись же! – ледь стримуючи сміх, вигукнув Данило, повернувши її обличчям уперед і притискаючись до її спини.

Сталася неймовірна річ – човен обігнув смертоносні скелі, ледь не зачепившись правим бортом, і понісся посередині вузької, звивистої протоки між двома островами. Від пережитого жаху Ярина, застигши, дивилася вперед, не в змозі повірити, що вони врятувалися, а Данило впевнено і міцно обнімав її. Дівчина не знала, що для того, аби минути Вовче горло, треба плисти строго посередині течії – тільки тоді є шанс не розбитися об скелі двох островів, Шкварчіва і Крячка, [20 – Шкварчів і Крячок – острови на Дніпрі, розташовані паралельно один одному і розділені вузькою протокою. Становили одну з найскладніших для судноплавства частин Гадючого (Вільного) порога – Вовче горло (інакше Вовчок). Затоплені у 1932 р. під час будівництва.] але для цього треба мати досвід.

– А ти в мене розумниця! – промовив Данило, ніжно притискаючись до її щок своєю. – Я, коли вперше плів через Вовче горло, то розплакався – мені тоді близько семи років було і я не знав, що течія тут повертає. А ти й сльозинки не зронила!

– Даниле, ти негідник! – гнівно закричала Ярина. – Ти навмисне мене сюди повіз, щоб налякати і посміятися з мене! А щоб тобі... – тут вона осіклася, щоб не вилаятися, і замість цього стусонула Данила в бік, але боляче забила лікоть об одну з металевих бляшок на його широкому шкіряному поясі.

– Обережніше, Яринко! Якщо приб'єш мене, то тоді точно не вплинеш із Вовчого горла, – хихикнув Данило, анітрохи не постраждавши від стусана і

беручись за весло. Він спритно і вміло підгрибав, не даючи човну відхилитися в боки і тримаючись середини протоки.

Ярина, усе ще важко дихаючи від спалаху люті, присіла на дно човна, потираючи забитий лікоть і сердито зиркаючи на хлопця.

– Зараз погода тиха і вітру немає, а ось коли вітер, то краще сюди не потикатися, бо підеш до Бога вівці пасти. Коли тітонька дізналася, що дідусь навчив мене пропливати Вовче горло, то рогаць об його спину обломив, а потім змусила його побожитися, що він більше ніколи мене сюди не повезе, – розповідав Данило. – Дідусь охоче побожився і слова свого дотримав: я сюди завжди сам човен вів, а він поряд сидів!

Ярина мимоволі усміхнулася з хитрості старого, але знову насупилася.

– Даниле, а навіщо ти мене сюди повіз?

– Тому що та протока, де ростуть лілії, знаходиться за цим порогом.

– І що, немає іншого, безпечнішого шляху?

– Є, але він не такий цікавий. А хіба ти шкодуєш, що пропливла Вовче горло? Не всякий чоловік зважиться, а ти, дівчина, впоралася!

Данило обігнув Шкварчів острів і спрямував човен до правого берега, де була потрібна протока. Берег тут був низький, дерева нависали над самою водою, і складалося враження, що вони ростуть прямо з води, змагаючись із очеретами, які стояли щільними зеленими стінами. А глянцева зелена листя і сліпучо-білі квіти латаття з золотими серединками росли так щільно, що справді здавалося – ними можна пройти, не боячись провалитися у воду. Яринка захоплено торкалася цього листя, ковзала пальчиками по квітах – раніше їй ніколи не доводилося бачити їх так багато. Данило, помітивши найкрасивішу квітку, закотив рукави й одним різким рухом вирвав її з коренем. Потім відірвав квітку від стебла і простягнув її Яринці.

– Вони тобі подобаються, тож тримай! – мовив він, кладучи корінь на дно човна.

Ярина взяла квітку, вдихнула її тонкий аромат, погладила пальчиками золоту серединку з безліччю тичинок і ніжні, загострені пелюстки.

– Дякую! А куди ми пливемо? Може, уже треба повертатися?

– Ти ж іще не бачила, як лілії сховаються під воду, так що ще поплаваємо, – ухильно відповів Данило.

На небі запалав захід. Ярина захоплено спостерігала, як білосніжні квіти повільно згортають свої сяючі пелюстки, немов засинають. Небо на заході було рожево-золотим, на сході – темно-синім, а останні промені сонця залили воду, очерети й дерева м'яким золотим світлом. Мить – і всі квіти зникли під водою, а на поверхні залишився тільки килим зеленого листя. Мелодійно хлюпала вода, потривожена веслом, деś затьохкали солов'ї, яких не могло заглушити гучне квакання жаб, але сам степ ніби застиг, готуючись заснути до світанку.

– Тут є крихітний острівце – таких ти точно ніколи не бачила. Пливімо туди! – вкражливо запропонував Данило.

– А ми встигнемо? Адже нам треба повернутися, поки не стемніло.

- Встигнемо! - збрехав Данило і всміхнувся дівчині так ніжно, що вона погодилася.

Протока повернула, і показався невеликий острівцець. Данило підплив до нього і, втягнувши човника на міліну, підхопив Яринку на руки та поніс на берег, а коли поставив її на ноги, то обняв за плечі, не відпускаючи від себе. Яринка второпала, що попалася, і втекти від закоханого Данила тепер нікуди. Вона насторожено подивилася на нього - він вдоволено усміхався, а погляд його був лагідним і палким.

- Знаєш, а цей острівцець немов зачарований - тут ніколи не буває комарів. Тому ми з дідом завжди на цьому островці ночували. Я зараз зберу хмизу для багаття - горіхів насмажимо, - незворушно сказав Данило.

- А коли ми повернемося додому?

- Вранці.

- Даниле! Так нечесно! Ти ж обіцяв дядькові, що ввечері привезеш мене додому, - обурилася Яринка.

- А що тобі робити вдома?

- А тут що мені робити?

- Знайдемо, чим зайнятися, - засміявся Данило і пішов по хмиз.

Яринка зітхнула і, розстеливши рядничку під розлогою вербою, зручно присіла. Взагалі-то їй дуже хотілося побути з Данилом довше, проте вона побоювалася осуду Воробенків. Парубок швидко розпалив багаття і присів пруч. Обое мовчали, заслухавшись співом солов'їв - здавалося, ці пташки навмисне злетілися до цього загубленого в степах куточка, щоб співати тільки для них двох. Коли багаття прогоріло, Данило засипав у вугілля чилики.[21 - Чилім, або водяний горіх (водяний горіх плаваючий, рогульник плаваючий), насіння якого раніше використовували в їжу.]

- А хіба їх можна пекти у золі? - з сумнівом запитала Ярина. Зазвичай Уляна перемелювала чилики сирими і додавала у борошно або відварювала та подавала як окрему страву.

- Можна. І від цього вони не менш смачні, ніж варені, - відповів Данило, відрізаючи невеличкий шматок від кореня латаття, а потім зняв із себе ладанку і, сховавши в неї шматочок корінця, надів Ярині на шию.

- Мені цю ладанку дала мама. Говорила, що цей ладан освячений на мощах лаврських святих. Так от нехай цей ладан і корінь одолень-трави бережуть тебе, мій вогнику, від бід, - сказав Данило.

- Але я не можу взяти твою ладанку! Ні! - зніяковівши, запротестувала Яринка. - Адже її тобі мама дала! Вона сподівається, що так тебе Бог краще вбереже. А ти віддаєш свій оберіг мені!

- Мене Бог і Пречиста Діва і так збережуть, бо я борюся за віру православну, - відповів Данило. - Ти ж сирота, і нікому тобі ладанку подарувати. Отже, нехай моя ладанка буде у тебе. Яриночко, і не відмовляйся від неї заради Христа! - попросив він, знаючи, що гріх відмовляти, коли Христом Богом просять.

Ярина трохи замислилася, а потім зняла з шиї шнурок із невеликим золотим образком Богородиці, який їй подарувала хрещена.

- Пречиста Діва - заступниця і покровителька всіх козаків, отож нехай її образок буде завжди з тобою і захищає тебе краще, ніж шабля, - сказала Ярина і повісила образок Данилові на шию.

Данило дякувати не став, а обняв її і почав цілувати. Ярина спочатку опиралася, але потім затихла в його руках, підкоряючись його пристрасті. А Данило все жагучіше і жагучіше цілував її, щоправда, пам'ятаючи минулий випадок, більшого собі не дозволяв.

- Пустити мене, Данилочку! - нарешті, отямившись і відвертаючись, попросила дівчина.

- Тобі ж подобається, - шепнув він, пристрасно ковзаючи губами по її щоці і шиї.

- Недобре це! Соромно! Відпусти мене, будь ласка! - попросила Яринка, намагаючись угамувати тремтіння в тілі і з жахом усвідомлюючи: якщо він ще раз її поцілує, то вона буде згодна на все.

Данило тільки усміхнувся, підняв її і притиснув до себе, не бажаючи випускати зі своїх рук. Обое ще деякий час сиділи, обнявшись, а потім Данило почав діставати чилики з багаття. Уже зовсім стемніло, і в чистому небі спалахували зірки та сховався повний, незвичайно яскравий місяць, заливаючи протоку, острівця та дерева своїм сріблястим світлом. І, як і раніше, у нічній тиші невтомно щебетали солов'ї. Данило наколов чиликів, розклав їх на широкому листі лопуха і простягнув Яринці.

- Даниле, може, краще попливемо назад? - запитала дівчина, узявши запечене ядро горіха.

- Темно вже назад плисти. Та й хіба тобі погано тут?

- Ні. Просто що подумают дядько з тіткою? Вони ж хвилюються! Та й як ночувати тут, під відкритим небом?

- Нічого вони не подумают, - з невинним виглядом відповів Данило. - Давай залишимося до світанку!

Ярина зам'ялася: а раптом Данило зажадає від неї більшого, ніж поцілунки? Адже він цілує її так, що вона буде не в силах сказати йому «ні».

- Яринко, мій вогнику, залишся зі мною до світанку! - попросив Данило.

- Чому ти називаєш мене «вогник»? - запитала вона.

Данило присів поруч із нею і подивився їй в обличчя - у світлі тліючого багаття і місяця його очі здавалися непроглядно чорними і бездонними.

- Тому що ти - той вогник, на який я лечу, немов метелик, забуваючи про все на світі! Ти і маниш, і обпікаєш мене, а я все одно лечу на твоє полум'я, не замислюючись, що можу згоріти в тобі! - відповів Данило, не зводячи з неї очей. - Тільки ти, Яринко, ніяк не можеш повірити, що я кохаю тебе так сильно, як нікого і ніколи не кохав!

Ярина зніяковіло опустила очі - його слова зовсім заплутали її, і в той же час від цих слів у грудях немов вогонь запалав, спалюючи всі колишні сумніви. А підступний Данило, здогадуючись про її сум'яття, ніжно пригорнув дівчину до себе, погладив по голові, ковзнув пальцями по потилиці і пестливо провів ними по її шиї, а потім знайшов її губи і почав так гаряче цілувати, що Яринка обняла його, щільніше притискаючись до нього і не менш палко цілує у відповідь.

Націлувавшись, обое довго сиділи в мовчанні біля згасаючого багаття, тісно пригорнувшись одне до одного. Обом не треба було слів, обох зачарувала ця ніч у литім місяці. Але ось Данило подивився на зірки і зрозумів, що вже наближається до півночі – час спати.

– Яринко! – покликав він, але вона мовчала. Данило подивився на неї, але дівчина, стомлена і прогулянкою, і враженнями, міцно спала, пригрівшись на його плечі. Тоді він м'яко опустив її на землю і, взявши овчинку, вклався поряд, поклавши її голову собі на плече. Сонна Яринка заворушилась і обняла його однією рукою, зручніше вкладаючись. Данило вдоволено всміхнувся і, не втримавшись, почав нишпорити руками по її тілі. Від цих дотиків дівчина ледь не прокинулася. Почекавши, поки Ярина міцніше засне, Данило обережно торкнувся губами її скроні, вдихнув аромат її волосся – воно тонко пахло степовими травами. «Вогнику ти мій!» – з ніжністю подумав Данило, міцніше пригортаючи її, і швидко заснув.

Ярина прокинулася від того, що десь голосно ухнув пугач. «А де Данило?» – подумала вона, і тут їй дійшло, що він спить поруч і притискається до неї, поклавши руку на її стегно. «От нахаба!» – вискнула Ярина і різко підскочила, вивільнившись із його обіймів. Данило миттєво прокинувся – як справжній воїн, він спав чутливо, і швидко озирнувся на всі боки.

– Ярино, чого верещиш? – незадоволеним, сонним голосом промовив він, побачивши, що їм ніщо не загрожує. – Ще ціла година до світанку, ще можна спати й спати! – і, обхопивши її за плечі, притягнув до себе, збираючись іще трохи подрімати, обійнявшись із нею.

– Вставай, сонько! – вискнула Яринка, вирвавшись із його обіймів. – Що я твоєї тітці скажу? Як виправдаюся, що прогуляла всю ніч! Це ти винен! Ну ж бо, вставай!

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=28233583&lfrom=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примечания

До початку Хмельниччини релігійний гніт католиків та уніатів над православними досяг свого апогею. Відомі випадки, що примусово зачинялися православні церкви, заборонялося здійснювати обряди або за них встановлювалася непомірна плата, тому подружжя було змушене жити невінчаним, а діти – нехрещеними, небіжчиків ховали невідспіваними. (Тут і далі примітки авт., якщо не зазначено інше.)

2

Низ – інакше Запорожжя, друга назва місцевості за Дніпровськими порогами, де розташовувалася Запорозька Січ.

3

Аргамак – так називали коней ахалтекінської породи, які вважалися найкращими і коштували дуже дорого.

4

Тут і далі вірші в перекладі автора з російської мови.

5

Ідеться про похід козаків, на чолі із сином гетьмана Б. Хмельницького Тимошем, і татар у Молдавію у липні – вересні 1650 р., причиною якого стала відмова молдавського господаря Василя від шлюбу своєї дочки Розандри і Тимоша.

6

Віно – частина майна чоловіка, яке він зобов'язаний був виділити дружині під час укладання шлюбу, щоб у разі його смерті забезпечити засобами до існування.

7

Дике Поле – історична місцевість, яка охоплювала причорноморські й приазовські степи між річками Дністер і Дон.

8

Кодак – польська фортеця, заснована у 1635 р. на правому березі Дніпра навпроти Кодацького порогу за проектом французького інженера Гійома Левассера де Боплана. Зруйнована у 1711 р. за умовами Прутського мирного договору.

9

Зимівник – поселення низових козаків. Зимівники виникли на початку XVI ст. на Запорозжі, а згодом перетворилися на великі господарства, де поряд зі скотарством розвивалося землеробство і бджільництво. Зимівник засновували, як правило, 3-4 сімейні або неодружені козаки.

10

Гадючий (Вільний) – останній поріг на Дніпрі, розташований біля сучасного села Вільноандріївка Вільнянського району Запорізької області. Затоплений у 1932 р. під час будівництва Дніпрогесу.

11

Під час облоги Збаража і Зборівської битви у 1649 р. татарське військо грабувало західноукраїнські села і міста, забираючи населення в полон. Крім того, у 1650 р. шляхта почала повертатися в свої українські маєтки і мститися жителям, які не ввійшли до козацького реєстру за умовами Зборівського договору, піддаючи їх тортурам і утискам. Постійні військові дії, неврожай, голод, утиски змусили частину українців переселитися на козацькі хутори на Лівобережній Україні, Запорозжі та Слобожанщині.

12

Ідеться про Велике князівство Литовське. В описувану епоху литвинами називали як жителів Литовського князівства в цілому, так і предків сучасних білорусів та українців, що мешкали на території князівства.

13

Виготовлення алкогольних напоїв для продажу в наступні століття існування Січей обкладалося спеціальним збором, який йшов до січової скарбниці. Але коли саме почали стягувати такий збір, невідомо.

14

Бурдюг – примітивне козацьке житло за типом землянки або напівземлянки.

15

За законом, чинним в описувану епоху, подружня зрада вважалася злочином проти моралі, підлягала розгляду у судовому порядку та каралася смертю або фізичним покаранням.

16

Мова йде про битву під Берестечком 18–30 червня 1651 р., яка скінчилася поразкою Війська Запорозького.

17

Йдеться про взяття Києва 04.08.1651 р. військом литовського польного гетьмана Я. Радзивілла. Кияни за підтримки козаків самі підпалили рідне місто, щоб їхнє майно і провіант не дісталися загарбникам.

18

Мова йде про Чортомлицьку, або Стару Січ, яка була заснована у 1652 р. кошовим отаманом Федором Лютаєм на острові Чортомлик (Базавлук) у гирлі річок Чортомлик, Підпільна (Лапинка) і Скарбна; проіснувала до 25.05.1709 р., коли її з наказу Петра I зруйнувало московське військо карателів за підтримку низовими козаками самостійницької політики гетьмана І. Мазепи.

Дубовий та Гавин острови – великі острови на Дніпрі, розташовані перед Гадючим (Вільним) порогом. Затоплені у 1932 р. під час будівництва Дніпрогесу.

Шкварчів і Крячок – острови на Дніпрі, розташовані паралельно один одному і розділені вузькою протокою. Становили одну з найскладніших для судноплавства частин Гадючого (Вільного) порога – Вовче горло (інакше Вовчок). Затоплені у 1932 р. під час будівництва.

Чилім, або водяний горіх (водяний горіх плаваючий, рогульник плаваючий), насіння якого раніше використовували в їжу.